

LMBT érzékenyítő képzés

oktatás

Készítette:

Támogatók:

PROGRESS

Ez a kiadvány a PROGRESS Közösségi foglalkoztatási és társadalmi szolidaritási program által támogatott „Komplex LMBT érzékenyítő képzési anyag összeállítása és pilot tréningek megvalósítása az oktatás, a családpolitika, a munkavállalás és a büntetőpolitika területén” c. projekt keretében készült. A képzési program kidolgozása és a kiadványok elkészítése négy munkacsoportban történt.

A munkacsoportok résztvevői:

Oktatás

- Kövesi Györgyi
- Mészáros György
- Sőregi Vanda
- Szabó Mónika
- Virág Zsolt

Családpolitika

- Lakatos Bea
- Mocsonaki László
- Neményi Eszter
- Vajna Virág

Munkavállalás

- Garadnay Tea
- Kárpáti József
- Rakaczki Hajnalka
- Takács Judit
- Udvari Márton
- Iványi Klára

Büntetőpolitika

- Dombos Tamás
- Győry Csaba
- Kurtán Eszter
- Polgári Eszter
- Tóth Herta

tartalom

Előszó	2
Bevezetés a homoszexualitás társadalom- és kultúrtörténetébe	3
Az LMBT emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon	6
Az LMBT emberek és a magyar jog: rövid áttekintés	10
Az LMBT jogok emberi jogok: nemzetközi kötelezettségek és ajánlások	13
LMBT szószeret	21
LMBT emberek és tematika az oktatásban	23
Iskola és demokráciára nevelés	23
Miért fontos? A melegség a nevelési-oktatási intézményekben	27
Pedagógiai alapelvek	29
Pedagógiai stratégiák, utak	31
Esetek és megoldási lehetőségek	41
Címek, honlapok, szervezetek	43

Előszó

Ötven évvel ezelőtt, Magyarországon még büntetőjogi eszközökkel üldözték a homoszexuális embereket; húsz évvel ezelőtt egy meleg vagy leszbikus munkavállalót bármikor az utcára lehetett tenni; öt évvel ezelőtt az azonos nemű párok csak bonyolult szerződések sorozatával tudtak hasonló biztonságra szert tenni, mint amely a heteroszexuálisok számára a boldogító igen kimondásával automatikusan megadatott. Hosszú utat tettünk meg, és mégsem állíthatnánk, hogy a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi egyenlőségét sikerült volna elérni: az idegenkedés, a hátrányos megkülönböztetés és a megáláztatások a magyar LMBT közösség tagjainak mindennapos tapasztalata.

Különösen súlyos probléma, ha azok a szakemberek, akiknek feladata az ifjúság nevelése, a családok segítése, a munkahelyi problémák megoldása vagy az embereket ért jogsértések elleni fellépés, maguk is érzéketlenül viseltetnek a hozzájuk forduló LMBT emberek problémái iránt. Ezen érzéketlenség hátterében gyakran nem az ellenséges érzületek vagy előítéletek állnak, hanem a vonatkozó ismeretek, szakmai kompetenciák hiánya.

Képzési programunk célja az volt, hogy közelebb hozzuk az LMBT embereket a velük kapcsolatba kerülő szakemberekhez, segítsük az LMBT emberekkel kapcsolatos előítéletek feloldását, valamint hogy átadjuk azokat az ismereteket és szakmai kompetenciákat, amelyek révén kialakítható az LMBT emberek méltóságát, emberi jogait, sajátos szempontjait figyelembe vevő hozzáállás. Jelen kiadvány a képzés során feldolgozott ismeretanyag összefoglalását nyújtja, néhol alaposabban kifejtve, kiegészítve a képzésen elhangzottakat.

Bízunk benne, hogy a kiadvány révén elmélyíthetik a képzésen szerzett ismereteiket, ugyanakkor a talán abban is segítséget kapnak általa, hogy a képzésen részt nem vett kollégáik számára továbbadják az ott tanultakat.

A kiadvány szerzői

Bevezetés a homoszexualitás társadalom- és kultúrtörténetébe

Az azonos neműek közötti érzelmi és szexuális kapcsolatok történetével foglalkozó kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy az ilyen kapcsolatok a legkülönbözőbb kultúrákban és korokban mindig és mindenhol léteztek – és léteznek ma is. Ezen kutatások arra is rámutatnak, hogy e kapcsolatok és azok társadalmi megítélése igen eltérő volt a különböző korokban és társadalmakban.

Az **ókori görög társadalmat** például sokszor szokták közhelyesen úgy emlegetni, mint ahol a férfiak közötti homoerotika a mindennapi élet része volt. Ez részben igaz is, de fontos megjegyezni, hogy e kapcsolatok görög modelljének nem sok köze van a mai homoszexualitáshoz. A görög homoerotika középpontjában ugyanis az úgynevezett „beavatási homoszexualitás” állt, amikor a fiatal fiú férfivá avatásának része volt az erotikus kapcsolat egy másik férfival. Ma is vannak olyan kultúrák, ahol a beavatási homoszexualitás valamilyen módját gyakorolják: van, ahol bátorítják az azonos nemű fiatalok szexuális kapcsolatát, addig míg a házasulandó korba nem kerülnek; és vannak olyan kultúrák is ahol a homoszexualitás más, rituális formái élnek és elfogadottak.

Sokféle írásos történelmi emlék van arra vonatkozóan, hogy Kínától az ókori keleten át a keresztény középkorig és persze tovább **mindig voltak**

olyanok, akik azonos neműekkel létesítettek szexuális kapcsolatot, gyulladtak szerelemre vagy akár éltek együtt saját nemükhöz tartozó társukkal, akkor is, amikor ez az adott társadalomban nem volt elfogadott. A nyugat-európai kultúrában bekövetkezett változások pedig azt az új jelenséget hozták magukkal az utóbbi évszázadban, hogy a homoszexualitás az azonos nemű partnerhez vonzódó személyek identitásának, önmeghatározásának része lett, és a meleg és leszbikusok mint a jogaikért kiálló kisebbségi csoport jelent meg.

Mindehhez az is hozzájárult, hogy jelentősen megváltozott a homoszexualitás társadalmi fogadtatása, a társadalmak többségében **ma sokkal elfogadottabb az azonos neműek közötti kapcsolat**, mint akár 100 évvel ezelőtt. Azt azonban fontos látnunk, hogy a fogadtatástól függetlenül is mindenhol voltak és vannak olyan emberek, akik a saját nemükhöz vonzódnak, vagy eltérnek a nemükre vonatkozó többségi elvárásoktól. A világ 93 országában továbbra is **büntetik az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatokat**; hét állam (Irán, Szaudi-Arábia, Jemen, az Egyesült Arab Emírátsok, Szudán, Nigéria és Mauritánia) halálbüntetést ír elő az ilyen esetekben. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ezekben az országokban ne lennének LGBT emberek, de sexualitásukat rejtőzködve, állandó fenyegetettség mellett érik meg, és a világ csak akkor kap hírt róluk menekülésük, bebörtönzésük vagy kivégzésük híre bejárja a sajtót.

E szomorú helyzetek ellenére a kultúrákra vonatkozó kutatások azt mutatják, hogy a társadalmak jelentős része nem tekinti negatív viselkedésmódnak a homoszexualitást, illetve annak bizonyos formáit. Ez is **nagyon változó helyek, kultúrák és kor-**

szakok tekintetében. Az ókori Rómában például csak a szexuálisan passzív szerepet betöltő homoszexuális férfit ítélték el, az aktívát nem. A vallások tekintetében is nagyok a különbségek: a buddhizmus számos formája például nem ítéli el a homoszexualitást, az iszlám és a zsidó-keresztény hagyomány viszont igen. Ennek ellenére a nyugati kultúra gyökereit jelentő kereszténység ma már e tekintetben nem egységes: egymás mellett él a fundamentalista keresztény kisegyházak egyértelműen elítélő magatartása; a katolicizmus óvatosabb álláspontja, amely a homoszexuális aktust bűnnek tartja, de magát a hajlamot nem; és létezik számos olyan protestáns gyülekezet vagy egész országra kiterjedő egyház (pl. a Svéd Egyház), ahol nem csak elfogadják a meleg embereket, lehetővé teszik egyházi esküvőjüket, de meleg lelkészek, sőt püspökök is vannak.

Részben e vallási hagyománynak köszönhetően is a mi európai kultúránkban évszázadokon át nem a homoszexualitással kapcsolatos elfogadás és tolerancia volt a jellemző. Az azonos nemű emberek közötti kapcsolatok társadalmi fogadtatása történeti és szocio-kulturális szempontból – ha némi leegyszerűsítéssel élünk – négyféleképpen kategorizálható:

- bűnként,
- betegségként,
- normasértésként, és
- szabadon választható életformaként.

A nyugat-európai társadalmakban a 18-19. századig a homoszexualitás kapcsán a bűn-diskurzus volt az uralkodó. A bűn-diskurzust a 19. század végétől a homoszexualitás orvosi modellje váltotta fel, amely az azonos neműek iránt érzett vágyat betegségnek tekintette. Ennek megkérdőjelezése csak a 20. század utolsó harmadára vált általánossá. Az LMBT-emberek életével kapcsolatos kérdések nyilvános tárgyalását sokáig az illegalitás akadályozta, hiszen a bűnös és/vagy beszámíthatatlan alanyoknak a pusztá léte is társadalmilag korlátozandóként tűnt fel. A magyar jogalkotás és jogalkalmazásban is tükröződik a fenti kategorizáció: a homoszexualitás a 19. század végéig bűnként, a 20. század második feléig betegségként, majd a társadalomra bizonyos mértékig veszélyes normasértésként jelent meg. A transzneműség és a transzszexualitás témakörei pedig máig társadalmi-

lag jórészt láthatatlanok maradtak.

A társadalmi devianciák kutatói a 20. század közepétől kezdték felfedezni vizsgálандó témaként a különféle – de elsősorban a marginalizált – szexualitásformákat: ettől kezdve a homoszexualitás fokozatosan bevonódott a társadalomtudományos érdeklődés körébe, mely a nem heteroszexuális szexualitásformákat egyre kevésbé természetesen adott állapotként és egyre inkább társadalmilag meghatározott szerepként értelmezte. A homoszexualitás társadalmi normasértésként való megközelítése vezetett sokakat ahhoz a felismeréshez, hogy a lényegi kérdés nem a homoszexuálisok normasértése, hanem az, hogy egyes társadalmi normák sérthetik az emberek szabad életforma-választását. A szexualitás, és ezen belül a korábban marginalizált nem heteroszexuális formák, behatóbb társadalomtudományi tanulmányozása aktív szerepet játszott abban, hogy a homoszexualitás orvosi retorikáját felválthatta a politika nyelve, mely egyenlő jogokat követelt a heteroszexizmus áldozatainak.

Magyarországon csupán a 21. század elejére, a beleegyezési korhatárok 2002-es egységesítése, illetve az egyenlőbánásmód-törvény 2003-as elfogadása után került az azonos nemű partnerrel folytatott érzelmi és szexuális kapcsolat mint szabadon választható és – durvább jogi megkülönböztetések nélkül – élhető életforma a magyar jogrendszer által kínált lehetőségek közé. Ekkorra már a magyar politikai diskurzusban is megjelent a társadalmi kisebbségek fogalma. A rendszerváltás időszakában a politikai kisebbségfogalom még főként a „valódiaként (el)ismert” etnikai és nemzeti kisebbségeket fedte, és csak lassanként kezdett kiterjedni többek között a nőkre, a fogyatékkal élőkre, illetve a meleg, a leszbikus vagy a transznemű emberekre.

A nemzetközi színteret tekintve egyre több nyugat-európai és észak-amerikai államban közelít meg a szexuális orientáció szabad fölállásának biztosítását alapvető emberi jogként, melynek tiszteletben tartását antidiszkriminációs törvényi szabályozás biztosítja. A szexuális orientáció alapú diszkrimináció tiltásáról az Európai Unióban az 1999-től érvényben lévő Amszterdami Szerződés 13. cikke rendelkezik.

A mai európai társadalmi gyakorlatokból egyre

világosabbá válik, hogy a házasságnak az utód-
nemzést szolgáló heteroszexuális intézményként való
meghatározása többé nem kizárólagos: számos
országban már az azonos neműek is megházasodhat-
nak. Az LGBT-emberek jogi emancipációjának másik
problematikus területe a szülői jogokkal függ össze,
annál is inkább, mert az LGBT emberek között számos
szülő van, és vannak olyan meleg párok is egyre
többen, akit gyermeket nevelnek (itt Magyarországon
is). Többen azonban korlátoznák a meleg szülői jo-
gait a hozzájuk kapcsolódó előítéletek alapján, vagy
mert ezek miatt a gyermekeket is előítéletek sújtják.
Ha azonban a társadalmi előítéletekre hivatkozva kor-
látozni lehetne a szülői jogokat, akkor a felnőtt em-
bereknek csak egy kis része bizonyulna alkalmas
szülőnek. Jelenleg kevés empirikus adat áll ren-
delkezésre azzal kapcsolatban, hogy milyen előnyöket
vagy hátrányokat jelenthet LGBT-szülők gyer-
mekeiként felnőni, de társadalomtudományi kutató-
sok eredményeivel nem igazolható a családi jogok és
kötelességek politikai elosztásánál a szexuális irányult-
ság – általában korlátozó jellegű – figyelembevétele
(Stacey – Biblarz 2001).

Fontos hangsúlyozni, hogy az egyenlő bánásmód
megteremtését szolgáló, Magyarországon is be-
vezetett jogi reformok elősegíthetik a társadalmi nor-
mák változását, de a diszkriminációt tiltó ren-
delkezők léte önmagában nem jelent túl sokat, ha
nem alkalmazzák őket és/vagy az állampolgárok,
például megfelelő nyilvánosság hiányában, nem is
tudnak ezek létezéséről. A létező, ám az érintettek
számára ismeretlen vagy megközelíthetetlen, nem
hatékonyan működő intézmények hozzájárulhatnak
ahhoz, hogy a diszkrimináció bizonyos formái rejtve
maradjanak. Nehéz életet lehelni a meglévő egyenlő
bánásmód rendelkezésekbe akkor is, ha az érintettek
félnek törvény adta lehetőségeikkel élni, és hajla-
mosak elfogadni egyfajta másodrendű állampolgár-
státuszt. Az egyenlő jogok biztosításának egyik
előfeltétele a hátrányosan megkülönböztetett csoportok
társadalmi láthatóságának, észlelhetőségének a
növelése. Ez azonban sebezhetővé teheti az egyént,
ezért nem is mindenki engedheti meg magának, hogy
nyíltan fölállalja önmagát.

A diszkrimináció megelőzésének egyik fő eszköze
a tudatosságnövelés. Ennek eszközei: az LGBT-kér-

*„Férfiak között véghezvitt fajtalanság, ugyszintén embernek állattal elkövetett fajtalansága: a természet elleni fajta-
lanság vétségét képezi, és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.”*

Részlet az 1878-ban elfogadott, ún. Csemegi-kódexből

*„Sokkal inkább arról kell meggyőzni az ellenfeleket, hogy éppen az általuk
használt jogi fogalmak szerint nincs semmi közük ehhez a hajlamhoz, akár
veleszületett, akár szántsándékos, mivel az államnak nincs joga beavatkoz-
nia abba, amit két tizenégy év feletti ember önként, a nyilvánosság kizárásá-
val, harmadik személyek jogainak megsértése nélkül egymással művel.”*

Részlet Kertbeny Károly 1868-ban írt leveléből

*„A homoszexualitás tehát biológiai jelenség, amelynek bűncselekménnyé
nyilvánítása ennél fogva helytelen lenne.”*

Részlet az 1961-es Büntető Törvénykönyv indoklásából

*„A homoszexuális orientáció nem jelent mentális (lelki) zavart, és így nem szorul pszichológiai kezelésre [...] A szak-
irodalom, és a hazai terápiás tapasztalatok alapján a szexuális orientáció megváltoztatása pszichoterápiás be-
avatkozással kevésbé hatékony, mivel az egyénben ez az identitás felnőttkorra stabilizálódik. Attól várható eredmény
a pszichoterápiában, ha a homoszexuális identitás elfogadását támogatja a terápia.”*

Részlet a Magyar Pszichológiai Társaság állásfoglalásából, 2010. január

désekkel kapcsolatos tudás és problémák összegyűjtése, helyzetfeltárás, valamint a tájékoztatás, kommunikáció, az oktatás és képzés, valamint az állampolgárok személyes tapasztalati körének bővítése.

Az LGBT emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon

A különböző hátrányos helyzetű csoportok társadalmi kirekesztettsége hasonló jellemzőkkel bír, mint ahogy gyakran összekapcsolódnak az előítéletek és diszkriminatív gyakorlatok mögött meghúzódó okok is. Van azonban olyan problémák is, amelyek csak az adott társadalmi csoport esetében, vagy az ő esetükben kiemelten súlyosan jelentkeznek. Ebben a fejezetben a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű embereket érintő legfontosabb problémákat tekintjük át.

Előítéletek

Az LGBT emberek társadalmi kirekesztésének alapja e csoport tagjaival szemben tanúsított előítéletek nehezen változó rendszere. Annak ellenére, hogy az orvostudomány már évtizedek óta nem osztja ezt a nézetet, egy 2003-ban készült felmérés szerint a magyar társadalom jelentős része (35%) továbbra is **betegségnek tartja** a homoszexualitást. Hasonlóan nagy arányban (30%) vannak azok, akik a homoszexualitásra **magánügyként** tekintenek: ebben a beállítódásban keveredik az elfogadó attitűd („tegyék, ami jól esik nekik”), és a kérdés kizárása a nyilvános beszédből és térből („csak nekem ne kelljen látni”). Ugyanez a beállítódás figyelhető meg a melegfelvonulás magas elutasítottságában is: egy 2009-es kutatás szerint a magyarok 68%-a nem helyesli a felvonulást, mert olyan magánügynek tekintenek rá, amely nem való az utcára. A társadalom többsége tehát lehetőleg kerülné a melegség kérdésével való szembenézést, amely e **kisebbség problémáit láthatatlanná teszi**.

Kelet-európai összehasonlításban a magyar társadalom a **közepesen elutasító társadalmak** közé tartozik: azzal az állítással, hogy hagyni kell, hogy a meleg férfiak és a leszbikus nők szabadon éljék az életüket úgy, ahogy akarják 2009-ben a magyarok

45%-a inkább egyetértett, míg 30%-uk inkább elutasította. Viszonylag nagy arányban (25%) voltak azok is, akik nem tudtak egyértelmű állást foglalni. Magyarországnál rosszabb eredményeket ért el Horvátország, Románia, Szlovákia, Törökország, Ukrajna és a balti államok; Magyarországhoz hasonló eredményeket Bulgária és Lengyelország; és inkább a nyugati elfogadóbb társadalmakhoz áll közel Csehország és Szlovénia. A felmérés szerint a legelfogadóbb országok Hollandia, Dánia, Svédország, Belgium, Franciaország, és Svájc. Az Európai Unió 2008-ban készült diszkriminációval foglalkozó Eurobarometer kutatása szerint a magyarok európai társaikhoz képest jóval kevésbé fogadnának el **homoszexuális szomszédot vagy politikai vezetőt**; a társadalmi távolság csak a romák irányában volt nagyobb.

Ha ezen elutasítás mögé nézünk, az LGBT emberekkel szembeni **előítéletek igen széles körét** találjuk: sokan összekeverik a szexuális irányultságot a nemi identitással, és azt gondolják, hogy a meleg férfiak szükségszerűen nőiesek, a leszbikus nők pedig férfiasak. A homoszexualitást gyakran összefüggésbe hozzák a pedofíliával, az AIDS betegséggel. Nem ritka, hogy valaki úgy véli, a homoszexuális irányultságot magának választja az ember, vagy hogy a fiatalok diatból válnak meleggé. Sokan feltételezik, hogy az azonos nemű párok képtelenek a tartós párkapcsolatra, és a tudományos kutatási eredmények ellenére sokan úgy tartják, hogy az azonos nemű párok alkalmatlanok a gyermeknevelésre.

Az LGBT emberek társadalmi elfogadásának jó mérőszáma az azonos nem párok házasságának, párkapcsolatának elfogadottsága. A **házasság támogatottsága** Magyarországon évről évre változik, hol kicsit nő, hol kicsit csökken, de összességében kb. minden negyedik magyar támogatja, hogy az azonos nemű párok házasságot köthessenek. Ennél érdekesebben alakult a bejegyzett élettársi kapcsolat támogatottsága: míg egy 2005-ös TÁRKI kutatás szerint a magyarok alig harmada (38%) támogatta ezen intézmény bevezetését, 2009-ben készült Ipsos kutatás szerint a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény elfogadása után ez az arány már 58% volt. Ez az adat rámutat, hogy **a jogszabályok elfogadásának komoly társadalomalakító hatása van**: a törvény

elfogadása körül vita során egyre többen megértették, milyen konkrét hátrányok érik a házasság intézményéből kizárt azonos nemű párokat, és hogy a heteroszexuális párokhoz hasonlóan ők is szereteten alapuló kapcsolatuk hivatalos elismerésére vágnak.

Hátrányos megkülönböztetés

A fent említett előítéletek sajnos gyakran nem maradnak meg a vélekedések szintjén, és az LGBT emberek szembeni hátrányos megkülönböztetéshez, zaklatáshoz vezetnek. A 2007-ben az MTA Szociológiai kutatóintézete által az LGBT emberek körében készített kérdőíves kutatás szerint a válaszadók 76%-a **hátrányos helyzetű társadalmi csoporthoz** tartozónak érezte magát. A válaszadók 52%-át érte már hátrányos megkülönböztetés szórakozóhelyen, a középiskolában 49%, a felsőoktatásban 38%, a munkahelyen 36%, az általános iskolában 36%, az egészségügyben 28%, az önkormányzatok esetében pedig 10% számolt be erről.

A rendkívül magas arányok ellenére a magyar társadalom **kevésbé érzékeny** az LGBT emberek diszkriminációját, mint más európai országok. Az Eurobarometer 2009-es diszkriminációs kutatása szerint a magyarok 44%-a szerint elterjedt Magyarországon a szexuális irányultság szerinti diszkrimináció. Ez az arány az egyébként legelfogadóbb országokban, mint például Svédországban vagy Hollandiában 57%, illetve 54%. Nem arról van tehát szó, hogy nálunk kevésbé lenne jelen a probléma, hanem hogy a magyar társadalom kevésbé ismeri fel e probléma jelentőségét. Fontos kiemelni, hogy Magyarországon a 27 vizsgált ország közül egyedülálló módon a válaszadók arról számoltak be, hogy az elmúlt öt év során a **szexuális irányultság alapú diszkrimináció gyakoribbá vált**, míg az összes többi országban a megkérdezettek szerint az ilyen típusú társadalmi megkülönböztetés ritkábbá vált.

A hátrányos megkülönböztetést tiltó jogszabályok ellenére csak az ilyen jellegű esetek töredéke jut el a hatóságokhoz, mivel az **érintettek nem jelentik azokat**. Ennek hátterében az áll, hogy a sértettek félnek szexuális irányultságuk kiderülésétől; nem bíznak benne, hogy igazukat bizonyítani tudják; és tartanak

tőle, hogy további zaklatásnak tennék ki magukat. A melegeket érő hátrányos megkülönböztetés jelentős része tehát rejtve marad, amely jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a társadalom e probléma súlyát nem ismeri fel.

Homofób erőszak és gyűlöletbeszéd

A hátrányos megkülönböztetésnél is súlyosabb probléma, hogy az LGBT emberek gyakran válnak **erőszakos támadások áldozatává**. Bár e téren Magyarországon még nem történt felmérés, a Magyarországhoz hasonló adottságokkal rendelkező lengyel és szlovén kutatások alapján minden ötödik LGBT embert ért már fizikai támadás szexuális irányultsága vagy nemi identitása miatt; a verbális agresszió (fenyegetés, bekiabálás) ennél is jóval gyakoribb. Az erőszakra elsősorban a meleg szórakozóhelyek környékén, a különböző tüntetések és rendezvények alatt/után kerül sor, de gyakori az iskolai, munkahelyi, családi környezetben elszenvedett erőszak is. Ahogy egyre több LGBT ember vállalja fel szexuális irányultságát, például oly módon, hogy párjával együtt mutatkozik az utcán, egyre nagyobb az erőszakos támadások előfordulásának valószínűsége is.

Az LGBT emberek iránti ellenséges társadalmi közeghez nagyban hozzájárulnak a nagy nyilvánosság előtt a médiában, sajtóban elhangzó súlyosan bántó, az **ellenérzések felkorbácsolására alkalmas megnyilatkozások**. E közlések gyakran politikusok, közéleti szereplők szájából hangzanak el, és különösen nagy számban találhatók meg a különböző internetes oldalakon. Míg más társadalmi csoportok esetében a nyílt gyalázás helyett annak kódolt formájú megjelenése jellemző (kódolt rasszizmus és antiszemitizmus), ezek a gátak a szexuális kisebbségek esetében még nem épültek ki, így előfordulnak **nyíltan uszító, erőszakra buzdító megszólalások is**.

Rejtőzködés

A szexuális irányultság sajátossága, hogy (szemben a többi védett tulajdonsággal) láthatatlan: az LGBT emberek mindaddig rejtve maradnak, míg szexuális irányultságukat nem vállalják fel nyíltan. A hátrányos megkülönböztetéstől és a zaklatástól való félelem miatt sokan ezért **eltitkolják szexuális irányultságukat** még a család, a barátok, a munkatársak előtt is. A kutatási eredmények szerint azok a leszbikus nők és meleg férfiak, akiket nem érint a társadalmi megfélemyezés, jellemzően a nyilvánosságtól elzártan, rejtőzködve élik életüket, míg a nyíltan melegként és leszbikusként élők a rejtőzködőknél gyakrabban szembesülnek társadalmi, politikai, gazdasági és vallási indíttatású elutasítással.

A fentebb már említett Eurobarometer kutatásokból az is kiderült: a magyarok európai társaikhoz

képest **jóval kisebb arányban ismernek melegeket és leszbikusokat**. Míg ez az arány 2009-ben Magyarországon 11% volt, az európai átlag 38%. A lista tetején az LGBT emberek elfogadásában is élen járó Hollandia, Svédország és Franciaország áll, ahol az emberek 59-68%-ának van meleg vagy leszbikus ismerőse. Fontos változás viszont Magyarországon, hogy a 2009-es adatok a 2008-as adatokhoz képest jelentős elmozdulást mutatnak: majdnem **kétszer annyi válaszadó** (6% helyett immár 11%) számolt be arról, hogy van homoszexuális ismerőse. Természetesen nem arról van szó, hogy Magyarországon az LGBT emberek aránya alacsonyabb lenne, mint Nyugat-Európában, vagy hogy egyik évről a másikra megkét-szereződött a magyar melegek száma, ezen adatok sokkal inkább a magyar LGBT emberek rejtőzködését mutatja, ugyanakkor a korábbi évhez képest történő elmozdulás a szexuális irányultság szélesebb körű

Diszkriminációval kapcsolatos fogalmak

Másság: Az emberi lét alapvető jellemzője, hogy „minden más”. A természetben még elemi szinten sem találni teljesen azonos dolgokat, tárgyakat, élőlényeket. Az eltérések/másságok lehetővé teszik az egyedek egyediségének felismerését, eltérések szerinti beazonosítást.

Kategorizáció: A megismerés egyik alapvető eljárása, hogy a világban előforduló jelenségeket, tárgyakat, élőlényeket aszerint csoportosítjuk, hogy bizonyos jellemzők vagy szempontok szerint azonosak, vagy mások-e. Előnye, hogy a világból érkező információhalmazt áttekinthetővé teszi, hátránya viszont, hogy néha túlzott általánosításra, leegyszerűsítésre vezet, és figyelmen kívül hagyja az egyedi információkat.

Sztereotípiá: Általánosítás, amely alapján az adott csoport összes tagjára vonatkoztatunk bizonyos jellemzőt, tulajdonságot. A jellemző mindig széles körű társadalmi közmegegyezéssel bír, időben tartós (generációkon keresztül öröklődő) vélekedés, nem személyes tapasztaláson alapul, hallott, mindenki által tudott/ igaznak vélt dologról van szó (pl. a németek precízek, a latinok szenvedélyesek). Előnye, hogy gyors, könnyű tájékozódást tesz lehetővé, de hátránya, hogy gyakran felületes és leegyszerűsítő, és nem a tapasztalat, hanem az előítéletek az alapja.

Előítélet: Hibás vagy merev általánosításon alapuló vélemény. Az egyedet a csoportra jellemző sztereotípiá alapján ítéljük meg, a sztereotípiát igaznak tartjuk a csoport valamennyi egyedére minden körülmények között, akkor is, ha az szemben áll a tapasztalattal, józan megfontolással, tényekkel. Előnye a sztereotípiához hasonlóan a gyors, könnyű tájékozódás, hátránya a felületes ítélkezés, általánosítás, amely gyakran diszkriminációhoz vezet.

Diszkrimináció: A gyakorlatban megnyilvánuló előítélet, amikor nemcsak előítéletesen gondolkodunk, de az alapján is cselekszünk. A diszkriminációs együtt jár egyes csoportok vagy csoporttagok megfélemyezésével vagy hátrányos megkülönböztetésével.

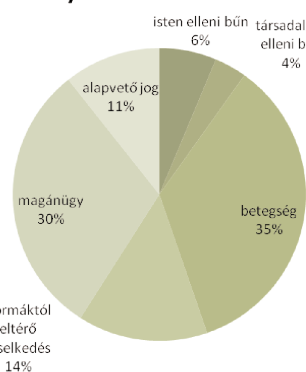
Társadalmi kirekesztés: Az a folyamat, amely során egyes emberek vagy társadalmi csoportok a társadalom peremére szorulnak, ezáltal jelentősen csökken az esélye, hogy kibontakoztassák képességeiket és éljenek a társadalom nyújtotta érvényesülési lehetőségekkel. A társadalmi kirekesztés hátterében gyakran a csoport tagjai által elszenvedett rendszeres diszkrimináció áll.

felvállalására is utal. Az adatok részletesebb elemzéséből kiderül, hogy elsősorban az LGBT embereket ismerő fiatalok száma nőtt meg, ami arra utalhat, hogy **a fiatalabb LGBT emberek egyre nyíltabbak** szexuális irányultságuk felvállalásában.

Az LGBT emberek rejtőzködésének súlyos következményei vannak mind egyéni, mind társadalmi szinten. A szexuális irányultságukat elrejtő emberek folyamatosan arra kényszerülnek, hogy hazugságokkal, kínos hallgatásokkal elfedjék életük ezen részét. A lebukástól való állandó félelem és a hazugságok bonyolult hálózata olyan terhet jelent ezen emberek számára, amely gyakran **lelki problémákhoz** (stressz, depresszió) vezet. Nem ritka az sem, hogy a magyarázkodást elkerülendő, az érintettek megsza-

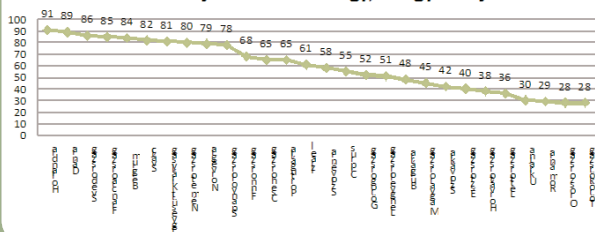
kítják kapcsolatuk családjukkal és barátaikkal, amely a szociális kapcsolatok leépüléséhez, hosszabb távon akár elmagányosodáshoz is vezet. Társadalmi szinten a rejtőzködés következménye, hogy a társadalom többsége nem ismer személyesen melegeket, helyesebben fogalmazva nem tudja róluk, hogy melegek. A **személyes kapcsolatok hiánya** viszont rendkívül termékeny táptalaja a megalapozatlan sztereotípiák és előítéletek kialakulásának. A kutatások kivétel nélkül azt mutatják, minden más tényezőnél meghatározóbb az LGBT emberek elfogadása szempontjából, hogy az adott ember ismer-e személyesen melegeket. A rejtőzködés tehát ördögi kör: a társadalmi elutasítástól való félelem váltja ki, de maga is hozzájárul ezen ellenséges társadalmi közeg fenntartásához.

Vélemények a homoszexualitásról

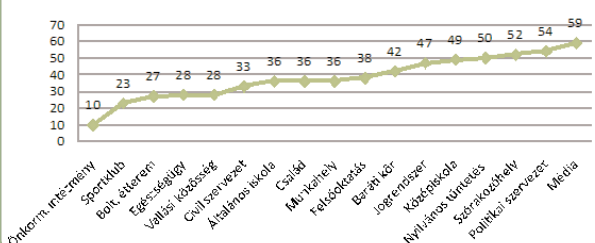
Forrás: Medián 2003

Hagyni kell, hogy a meleg férfiak és a leszbikus nők szabadon éljék az életüket úgy, ahogy akarják

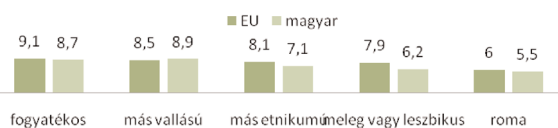
Forrás: ESS 2008

Az LGBT embereket érő diszkrimináció színterei

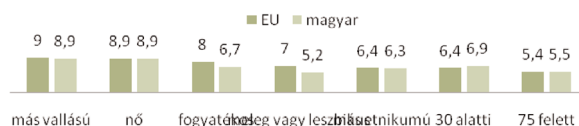

Forrás: MTA 2007

Hogyan vélekedne róla, ha szomszédja...

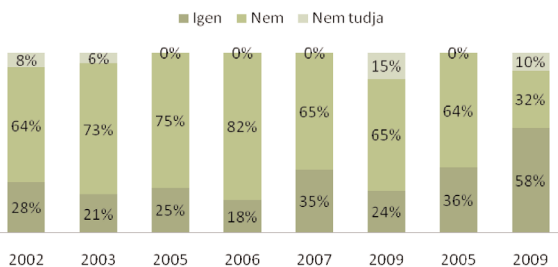

Hogyan vélekedne róla, ha országa vezetője...

Forrás: Eurobarometer 2008

Támogatná, hogy a homoszexuális párok házasságot/élettársi kapcsolat kössenek?

Forrás: Társki, Eurobarometer, Masmí, Szonda-Ipsos

Az LMBT emberek és a magyar jog: rövid áttekintés

Az elmúlt két évtizedben jelentős lépések történtek az LMBT emberek jogegyenlőségének megteremtése és az LMBT embereket érő hátrányos megkülönböztetés elleni jogvédelem kiépítése területén. Bár továbbra is léteznek diszkriminatív jogszabályok (elsősorban a családjog területén), a magyar jogrendszer szexuális irányultságtól és nemi identitástól függetlenül elismeri az emberek azon jogát, hogy **szabadon döntheszenek**, kivel létesítenek szexuális és érzelmi kapcsolatot, illetve kivel alapítanak családot. Ebben a fejezetben ismertetjük a hatályos magyar jog LMBT embereket érintő legfontosabb rendelkezéseit, külön kiemelve azokat a területeket, ahol a magyar szabályozás nem felel meg a nemzetközi emberi jogi elvárásoknak és a magyar alkotmányos alapelveknek.

Az Alkotmány

A magyar Alkotmány 54. §-a szerint minden embernek joga van az emberi méltósághoz. Az Alkotmánybíróság a szexuális irányultságot több határozatában is az **emberi méltóság** lényegéhez tartozónak értékelte. Az Alkotmány 70/A. §-a faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési helyzet mellett kimondja az egyéb helyzet szerinti **hátrányos megkülönböztetés tilalmát** is. Az Alkotmánybíróság több határozatában is úgy értelmezte, a szexuális irányultság szerinti hátrányos megkülönböztetés az Alkotmány egyéb helyzet szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmazó rendelkezésébe ütközik.

Büntethetőség, beleegyezési korhatár

A magyar jogszabályok az 1961-es Büntető Törvénykönyv elfogadása óta **nem büntetik** az azonos neműek közötti, beleegyezésen alapuló szexuális kapcsolatot. A beleegyezési korhatár – vagyis az az életkor, amely felett a jog kellően érettnak tekint valakit arra, hogy eldöntse kíván-e szexuális kapcsolatot létesíteni – az azonos nemű párok esetében kezdetben magasabb volt, mint a különböző nemű

párok esetében (14 év helyett 20 év). Ez a különbség az évek során fokozatosan csökkent: az 1978-as új Büntető Törvénykönyv már a nagykorúság elérését tekintette ilyen életkornak (18 év), az Alkotmánybíróság 2002-ben pedig kimondta: e téren nem tehető különbség az azon neműek és a különböző neműek közötti szexuális kapcsolatok terén. 2002 óta tehát egy **14. életévét betöltött személy** szabadon létesíthet szexuális kapcsolatot mind vele azonos nemű, mind tőle eltérő nemű személyekkel.

Egyesülési és gyülekezési jog

A magyar jogszabályok minden ember – így az LMBT közösség tagjai számára is – biztosítják, hogy **szervezeteket** vagy közösségeket hozzanak létre, illetve hogy békés összejöveteleket, felvonulásokat és **tüntetések**et tartsanak, függetlenül azok céljától. Az első magyar melegegyesület 1988-ban alakult, jelenleg több mint egy tucat kifejezetten LMBT kérdésekkel foglalkozó civil szervezet működik Magyarországon. Az első nyilvános megmozdulást 1992-ben Pink Piknik néven rendezték, 1997 óta pedig minden nyáron megrendezésre kerül az LMBT Film- és Kulturális Fesztivál és ennek keretében a Meleg Méltóság Menete.

Egyenlő bánásmód

Az egyenlő bánásmódról szóló törvény szerint tilos a szexuális irányultság vagy nemi identitás szerinti közvetlen vagy közvetett **hátrányos megkülönböztetés**, illetve **zaklatás** a foglalkoztatás, a szociális biztonság és egészségügy, a lakhatás, az oktatás és képzés, valamint az áruk forgalma és szolgáltatások igénybevétele területén. A hátrányos megkülönböztetés áldozatai panaszzal az **Egyenlő Bánásmód Hatósághoz**, más állami szervekhez, illetve a bírósághoz fordulhatnak. A jogszabály az ilyen esetekben ún. fordított bizonyítási eljárás alkalmazását írja elő, tehát az áldozatnak elég valószínűsítania a bekövetkezett hátrányt, illetve hogy rendelkezik a védett tulajdonsággal, és az eljárás alá vontnak kell bizonyítania, hogy az egyenlő bánásmód követelményét megtartotta vagy arra nem volt köteles.

Partnerkapcsolat

2009. július 1-je óta az azonos nemű párok számára elérhetővé vált a házassággal legtöbb tekintetben megegyező jogintézmény, a **bejegyzett élettársi kapcsolat**. A bejegyzett élettársi kapcsolat a házassághoz hasonlóan anyakönyvvezető előtti akaratnyilvánítással jön létre, és az egyik fél haláláig, illetve a bíróság vagy a közjegyző általi megszüntetéséig áll fenn. A bejegyzett élettársakra ugyanazok a vagyoni jogi, öröklési jogi, szociális jogi, adójogi, bevándorlási jogi, stb. szabályok vonatkoznak, mint a házastársakra. A bejegyzett élettársak ugyanakkor a házastársaktól eltérően nem vehetik fel egymás nevét, nem fogadhatnak közösen gyermeket örökbe, nem fogadhatják örökbe partnerük gyermekét és nem vehetnek részt mesterséges megtermékenyítésben. Fontos megjegyezni, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény kimondja, **minden olyan egyéb jogszabályban előírt rendelkezés**, amely a házastársakra vonatkozik, **vonatkozik a bejegyzett élettársakra** is, függetlenül attól, hogy az adott jogszabály nevesíti-e a bejegyzett élettársi kapcsolatot.

A bejegyzett élettársi kapcsolat mellett az azonos nemű párok számára is nyitva áll az **élettársi kapcsolat** lehetősége. Az Alkotmánybíróság 1995-ös határozatának eredményeképpen 1996 óta a Polgári Törvénykönyv mind az azonos, mind a különböző nemű párokat élettársaknak tekinti, amennyiben közös háztartásban érzelmi és gazdasági közösségben élnek. Az élettársi kapcsolat létrejöttéhez tehát nem kell azt nyilvántartásba venni; elég, ha a pár közös háztartásban él. 2010. január 1. óta mind azonos, mind különböző nemű párok kérhetik felvételüket a közjegyzők által vezetett **Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásába**. Ez a lehetőség nem azonos a bejegyzett élettársi kapcsolattal, a közjegyzők által nyilvántartott élettársak továbbra is „csak” élettársak, a nyilvántartás csak a kapcsolat bizonyításának megkönnyítésére szolgál.

Gyermekvállalás

A magyar jogszabályok nem tiltják, hogy meleg vagy leszbikus emberek gyermeket vállaljanak vagy gyer-

meket neveljenek, azonban nem teszik lehetővé, hogy egy gyermeknek hivatalosan is két azonos nemű szülője legyen. A családjogi törvény szerint az **egyéni örökbefogadás** lehetősége minden arra alkalmas ember előtt nyitva áll, függetlenül attól, hogy vele azonos vagy külön nemű személyhez vonzódik, illetve hogy egyedül vagy esetleg azonos nemű párjával él-e együtt. A **közös örökbefogadás** (tehát amikor egy pár mindkét tagja örökbe fogadja a gyermeket) viszont csak házaspárok esetében lehetséges, még heteroszexuális élettársak esetében nem. Ehhez hasonlóan a hatályos magyar jog csak házaspárok számára teszi lehetővé, hogy örökbe fogadják **partnerük vérszerinti gyermekét**: annak ellenére, hogy egy azonos nemű pár akár évekig közösen neveli a gyermeket, a nem vérszerinti szülő a gyermeket nem fogadhatja örökbe. A szülő bejegyzett élettársa azonban a gyermek **mostohaszülőjének**, élettársa a gyermek **nevelőszülőjének** minősül, és ez alapján számos esetben eljárhat mint a gyermek közeli hozzátartozója.

A **mesterséges megtermékenyítés** egészségügyi ellátás keretében a magyar jogszabályok szerint csak házastársak, külön nemű élettársak és egyedülálló meddő, vagy koruk folytán hamarosan meddővé váló egyedülálló nők esetében vehető igénybe. Leszbikus párkapcsolatban élő nők, akár élettársi akár bejegyzett élettársi kapcsolatban élnek nem vehetnek részt mesterséges megtermékenyítésben. A jogszabályi korlátozások miatt sokan külföldön vagy házilag végzik el a mesterséges megtermékenyítést.

Gyűlölet-bűncselekmények, gyűlöletbeszéd

A Büntető Törvénykönyv **közösség tagja elleni erőszak** néven rendeli büntetni az olyan erőszakos bűncselekményeket, amelyek esetében az elkövetés hátterében az áldozat valamely társadalmi csoporthoz tartozása áll. 2009 februárja óta ez bűncselekmény már nemcsak a faji, etnikai, vallási csoportokra vonatkozik, hanem valamennyi társadalmi csoporthoz tartozás – így a szexuális irányultság vagy nemi identitás – miatt elkövetett támadásokra is. A Büntető Törvénykönyv ugyanakkor **közösség elleni izgatás** néven az olyan szóbeli megnyilatkozásokat is büntetni rendeli, amelyek célja valamely társadalmi csoport –

így az LMBT emberek – elleni uszítás. Az ún. **sajtó-alkotmány** valamennyi nyomtatott, elektronikus és internetes médiaszolgáltató számára tiltja az emberi méltóságot sértő, valamely kisebbség elleni gyűlölet keltésére, a csoport megsértésére, kirekesztésére irányuló tartalmak közlését.

Nemváltás

Bár jogszabály részletesen nem rendelkezik róla, a hatályos magyar gyakorlat lehetővé teszi a transzszexuálisok számára, hogy **nemüket és nevüket megváltoztassák**. A nem hivatalos megváltoztatásához orvosi szakvéleményre van szükség, de műtéti vagy más orvosi beavatkozások elvégzése nem kötelező, ezek elvégzése az egyén döntésén múlik. A nemét megváltoztató személy új anyakönyvi kivonatot, személyigazolványt kap, és az élet valamennyi területén új neme szerint járhat el, így például új neme szerint házasságot köthet, új neme szerinti életkorban vonulhat nyugdíjba, stb. A test új nemnek megfelelő átalakítására irányuló orvosi beavatkozások (nemi át-

alakító műtét, hormonterápia) Magyarországon is igénybe vehető, ugyanakkor a vonatkozó nemzetközi emberi jogi kötelezettségek ellenére azt a társadalombiztosítás csak 10% erejéig támogatja.

Adatvédelem

A személyes adatok védelméről szóló törvény a szexuális életre vonatkozó adatokat különleges adatként tekint. Az ilyen adatot nyilvántartani, illetve nyilvánosságra hozni csak az érintett beleegyezésével lehet. Az iskola, munkahely, egészségügyi intézmény, bank a szexuális életre nem kérdezhet rá. Ha az érintett az információt valamiért mégis közli, az adat akkor sem tartható nyilván, csak ha az érintett magához a nyilvántartáshoz kifejezetten hozzájárult. Függetlenül attól, hogy hogyan jutottak hozzá (magától az érintettől vagy mástól), a szexuális életre vonatkozó adatot nyilvánosságra hozni, médiában megjelentetni csak az érintett hozzájárulásával lehet. Ezen szabályok megsértése a személyes adattal való visszaélés büntettét valósítja meg.

Az LMBT embereket érintő legfontosabb jogszabályok

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatokról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról

„Az azonos neműek tartós párkapcsolata számára azonban az elismerés és a védelem igénye — mivel ők házasságra nem léphetnek — az emberi méltósághoz való jogból [..], és az abból származtatott önrendelkezési jogból, az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból [...] levezethető.”

Részlet a 154/2008. (XII. 17.) AB határozatból

„A heteroszexuális, illetve a homoszexuális irányultság egyaránt az emberi méltóság lényegéhez tartozik, szétválasztásukra, az érintett személyek méltóságának nem egyenlő kezelésére kivételes indokok szükségesek.”

Részlet a 37/2002. (IX. 4.) AB határozatból

„A stabil, szeretetteljes, tartós párkapcsolat, amelyben a felek együttműködnek és kölcsönösen segítik, támogatják egymást, hozzájárul a személyiség kiteljesedéséhez, és így a felek nemétől függetlenül értéket hordoz. A támadott jogszabály a jog eszközeivel járul hozzá az azonos nemű párok társadalmi elismeréséhez, megadja számukra egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja.”
Részlet a 32/2010. (III. 25.) AB határozatból

„Közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt [...] szexuális irányultsága, nemi identitása [...] miatt részesül más, összehasonlítható helyzetben levő személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban.”

Részlet a 2003. évi CXXV. törvényből

„Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, vagy e törvény a rendelkezés alkalmazását nem zárja ki, megfelelően alkalmazni kell a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra.

Részlet a 2009. évi XXIX. törvényből

„Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszeríti, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, bűntettet követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Részlet az 1978. évi IV. törvényből

Az LGBT jogok emberi jogok: nemzetközi kötelezettségek és ajánlások

Az emberi jogok elsődleges szerepe és jelentősége, hogy védelmet biztosítanak az egyén számára az állam önkényes beavatkozásaival szemben. A nemzetközi jogban és a magyar Alkotmányban is rögzített emberi jogok nem szerzett jogosultságok, azok születésüktől fogva mindenkit megilletnek tekintet nélkül fajra, nemre, származásra, szexuális irányultságra vagy nemi identitásra, csak hogy néhány tulajdonságot említsünk. A huszadik századra a klasszikusan az állammal szembeni követelésként megfogalmazott emberi jogok átalakultak és mára már nem csupán az egyén és az állam, hanem az egyén más egyénhez és a közösséghez való viszonyát is meghatározzák és így életünk szinte valamennyi szintjén jelen vannak.

Amikor az LGBT közösséghez tartozó emberek jogairól beszélünk, nem speciálisan őket megillető többlet-jogosítványokat értünk alattuk, hanem azoknak az alapelveknek az érvényesítését, amelyek minden emberre egyaránt vonatkoznak. A meleg, leszbikus,

biszexuális és transzszexuális emberek tehát nem tartanak igényt a többségtől eltérő jogosítványokra, csupán a hazai és nemzetközi jogban biztosított emberi jogaik tiszteletben tartását várják el.

A második világháborút követően kialakult az emberi jogi alapelvek rendszere, amely az államok által jóváhagyott nemzetközi egyezményekből és az azok érvényesülését biztosítani hivatott intézményekből áll. Bár a nemzetközi jogban egészen a legutóbbi időkig a szexuális irányultság és nemi identitás fogalmai nem jelentek meg, az egyezményekben lefektetett emberi jogok az LGBT közösségre is vonatkoztathatóak.

Az elmúlt néhány évben ugyanakkor egyre fokozottabb nemzetközi figyelem fordult az LGBT emberek emberi jogaira. A nemzetközi közösség is felismerte, hogy számos állam jogrendszere vagy gyakorlata kizárja az LGBT közösség tagjait az alapvetőnek tekinthető polgári, politikai és gazdasági jogok gyakorlásából. Ebben a fejezetben azokat a nemzetközi jogban lefektetett, Magyarországra is kötelező érvényű emberi jogi alapelveket tekintjük át, amelyek különösen érintik az LGBT emberek jogait; ugyanakkor ismertetjük azon nem kötelező érvényű

nemzetközi ajánlásokat is, amelyek ezen alapelvek hatékony megvalósítását biztosító lépéseket tartalmazzák.

Alapelvek

A teljesség igénye nélkül az LGBT közösség tagjai az alábbi emberi jogok megsértésével szembesülnek a többségi társadalomhoz képest jóval gyakrabban:

A törvény előtti egyenlőség: A világ számos országában a törvények büntetik az azonos neműek közti szexuális kapcsolat vagy magasabb beleegyezési korhatárt írnak elő az azonos neműek közötti kapcsolat esetében.

A hátrányos megkülönböztetés tilalma: A világ számos országában a jogszabályok nem biztosítanak megfelelő védelmet az LGBT embereket az élet számos területén érő hátrányos megkülönböztetéssel és zaklatással szemben. Az egyenlő bánásmód alapfeltétele az előítéletektől mentes hozzáállás mind az állami szervek előtti eljárásban, mind a magánszemélyek egymás közötti viszonyaiban.

Az élethez és a személyi biztonsághoz való jog:

Az LGBT emberek gyakran válnak gyűlölet motiválta erőszakos támadások áldozatává, néhány állam ráadásul halálbüntetést ír elő az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatok büntetéseként.

A tisztességes eljáráshoz való jog: Az LGBT emberek gyakran találkoznak előítéletes beállítódással a bűncselekmény nyomozása során, a bíróság előtti eljárásban vagy a büntetés-végrehajtás során.

A magánélethez való jog: A magánélet sérelmét jelenti, ha egy állam a büntetőjog eszközével üldözi az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatot, vagy ha nem teszi lehetővé, hogy egy személy születésétől eltérő neme szerint éljen.

Az egyesülési, gyülekezési és szólásszabadság: Számos országban adminisztratív eszközökkel akadályozzák az LGBT emberek érdekeit védő egyesületek megalapítását betiltják politikai rendezvényeiket, például a megleghelvonulásokot, illetve megnehezítik az LGBT témákkal foglalkozó kiadványok megjelenését és terjesztését.

A családalapításhoz való jog: A világ számos országa nem ismeri el az azonos nemű párokat, így kizárva őket a házastársaknak nyújtott kedvezményekből és jogosultságokból. Az örökbefogadás, mesterséges megtermékenyítés tilalma ugyanakkor az ilyen családokban felnövekedő gyermekek jogi helyzetét teszi bizonytalaná.

A szabad mozgáshoz való jog: Az azonos nemű párok szabad mozgását korlátozza, ha egy más országban létesített párkapcsolatukat egy másik állam nem ismeri el.

A munkához való jog: Az LGBT emberek gyakran éri hátrányos megkülönböztetés a munka világában, nem ritka hogy valakit szexuális irányultság miatt részesítenek kedvezőtlenebb elbánásban, legyen szó a munkaviszony létesítésétől kezdve a mindenki mást megillető jogosultságokig.

Az egészséghez való jog: Sérül az elérhető legmagasabb szintű az egészséghez való jog, ha az egészségügyi dolgozók a homoszexualitásra betegségként tekintenek, nem veszik figyelembe az LGBT emberek sajátos szükségleteit vagy nem biztosítják a transzneműek számára a nemi átalakító beavatkozásokat.

Az oktatáshoz való jog: Sérül az LGBT emberek oktatáshoz való joga, ha az intézmények akadályozzák, hogy meleg és transznemű emberek szexuális orientációjukat, illetve nemi identitásukat vállalva vegyenek részt az oktatásban, ha a diákok vagy tanárok részéről zaklatásnak, megalázó bánásmódnak vagy hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve.

Az LGBT szempontból releváns nemzetközi emberi jogi alapelvek részletesebb kifejtése megtalálható a nemzetközi emberi jogi szervezetek és az ENSZ szakértői által készített *Yogyakarta alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban* c. kiadványban.

Egyesült Nemzetek Szervezete

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) a nemzetközi együttműködés legtagabb terepe, jelenleg 192 tagállama van, csaknem az összes elismert független államot tagjai között tudja. Az ENSZ egyik meghatározó dokumentuma az 1948-ban elfogadott *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, amely kimondja, hogy az emberi jogok mindenkit megilletnek fajra, bőrszínre, nemre, nyelvre, vallásra vagy bármely más körülményre tekintet nélkül. Az emberi jogok részletes katalógusát tartalmazza az 1966-ban elfogadott *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (ICCPR) és a *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (ICESCR). Mindkét dokumentum tartalmazza az **egyéb helyzet szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmát**. Az ENSZ egyik szakosított intézményének, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek (ILO) keretében fogadták el 1958-ban *A hátrányos megkülönböztetést a munka világában tiltó 111. számú egyezményt*; és a Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezet (UNESCO) keretei között 1960-ban *Az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló egyezményt*. Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága 28. számú állásfoglalásában egyértelművé tette, hogy az egyéb helyzet szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalma a szexuális irányultság és nemi identitás szerinti hátrányos megkülönböztetésre is vonatkozik. Ha-

sonló állásfoglalásokat tettek az ENSZ más szervei is: az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa állásfoglalásában felhívta a figyelmet, hogy a menekültkérelmek elbírálása során a **szexuális irányultságon vagy nemi identitáson alapuló üldöztetést** is el kell ismerni.

Az LGBT jogok területén áttörést jelentett az ENSZ Közgyűlésének 63. ülészakán, 2008. december 18-án 67 tagállam, köztük Magyarország által is aláírt **nyilatkozat a szexuális irányultságról és nemi identitásról**. A nyilatkozat felszólította a világ országait, hogy az emberi jogokat szexuális irányultság és nemi identitás szerinti megkülönböztetés nélkül mindenki számára biztosítsák; szüntessék meg az azonos neműek közti szexuális kapcsolatok büntetőjogi üldözését; a szexuális irányultság vagy nemi identitás alapján történő jogsértések elkövetőit állítsák bíróság elé; és ne akadályozzák a szexuális irányultsággal vagy nemi identitással foglalkozó jogvédők munkáját.

Az emberi jogi alapelvek betartásának ellenőrzését az ENSZ külön erre a célra létrehozott szervei végzik. Az **ENSZ Emberi Jogi Tanácsa** négyévente ellenőrzi, milyen lépéseket tettek a tagállamok az emberi jogok megvalósítása területén (ez az ún. *universal periodic review - UPR*). Emellett valamennyi egyezmény kapcsán a részes államoknak rendszeres időközönként jelentést kell tenniük az egyezmény betartásának ellenőrzésére létrehozott különböző bizottságok előtt. Egyes részes államok ugyanakkor azt is lehetővé teszik, hogy állampolgáraik egyéni panasz keretében forduljanak e szervekhez. Az elmúlt évek során az LGBT emberek helyzete egyre nagyobb figyelmet kapott ezen vizsgálódások során: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának végrehajtását felügyelő Emberi Jogi Bizottság 1994-ben például a Toonen Ausztrália elleni ügyben hozott döntésének következtében Tasmánia tartományában el kellett törölni az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatok büntethetőségét; 2007-ben a Bizottság X. Kolumbia elleni ügyben a Bizottság özvegyi nyugdíj megítélését írta elő egy azonos nemű pár túlélő tagja számára. Az LGBT emberek helyzete nem csak a legsúlyosabb jogsértéseket megvalósító (vagyis a homoszexualitást büntetőjogi eszközökkel üldöző) országok, hanem a legtöbb kelet-európai ország UPR jelentéseinek vitája során is komoly figyelmet kapott.

Az Európa Tanács (ET) az európai államokat tömörítő kormányközi szervezet. 1949. május 5-én tíz állam hozta létre, ma már 47 tagja van: Fehéroroszország és Kazakhsztán kivételével valamennyi európai állam csatlakozott hozzá. Az ET legfőbb célkitűzései közé tartozik az **emberi jogok védelme** és azok érvényesülésének elősegítése, a demokrácia megőrzése és a jogállamiság biztosítása. A szervezet legfontosabb dokumentuma az *Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény* (Egyezmény), amelyet 1953-ban fogadtak el. Az Egyezmény alapvető polgári és politikai jogokat garantál, így biztosítja mindenki számára többek között a következő jogosultságokat: élethez való jog, kínzás és kényszermunka tilalma, az személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog, a tisztességes eljáráshoz való jog, a magán- és családi élethez való jog, a véleménynyilvánítás, gyülekezés és egyesülés szabadsága, a vallásszabadság, és a hátrányos megkülönböztetés tilalma.

Az Egyezményben foglalt jogai megsértése miatt - meghatározott feltételek teljesítése esetében - bárki a strasbourg-i **Emberi Jogok Európai Bíróságához** fordulhat. A Bíróság ítéletei kötelezőek, azok végrehajtásáról az Európa Tanács döntéshozó szerve, a Miniszteri Bizottság gondoskodik.

Az Egyezmény 8. cikke kimondja a **magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot**. Az LMBT közösség jogait érintő döntések közül a legtöbb, ma már mérföldkőnek tekintett határozat a magánélethez való joggal összefüggésben született. 1981-ben a Bíróság elindult a teljes jogegyenlőség megteremtésének útján: a testület kimondta, hogy a férfiak közötti beleegyezésen alapuló szexuális kapcsolatok **büntetőjogi üldözése** sérti az Egyezményt. A jog ilyen mértékű korlátozását nem igazolhatja sem az erkölcsök védelme, sem pedig a többségi társadalom ellenérzése (Dudgeon Egyesült Királyság elleni ügye). Hasonlóképpen az Egyezménnyel ellentétesnek bizonyult a meleg párok esetében előírt magasabb **beleegyezési korlátár**. A Sutherland Egyesült Királyság elleni ügyben a strasbourgi testület kimondta, hogy a magánélethez való joggal összefüggésben sérül a hátrányos megkülönböztetés tiltó 14.

cikk. 2000-ben a Bíróság kimondta, hogy szexuális irányultsága miatt senkit **sem lehet elbocsátani a hadseregből** (Lustig-Prean Egyesült Királyság elleni ügye).

Fontos ítéleteket hozott a testület a családi kapcsolatokkal illetően is. 1999-ben egy portugál ügyben a testület Egyezmény-ellenesnek találta, hogy az apa szülői felügyeleti jog iránti kérelmét homoszexuális irányultsága miatt tagadták meg (Salgueiro da Silva Portugália elleni ügye). 2008-ban a Bíróság megállapította, egy egyébként minden tekintetben alkalmas kérelmezőtől nem lehet azon az alapon megtagadni az egyéni örökbefogadás lehetőségét, mert azonos neműekhez vonzódik és ezt az eljárásban nyíltan vállalta (E.B. Franciorság elleni ügye). Az azonos neműek közötti párkapcsolatok elismerése terén a Bíróság a Karner ügyben (Karner Ausztria elleni ügye) kimondta, hogy sérti az egyenlő bánásmód követelményét, ha az állam megfelelően súlyos érvek nélkül különbséget tesz az azonos és a különemű párok között, a bíróság azóta ezt több ügyben (Kozak Lengyelország elleni ügye, P.B. és J.S. Ausztria elleni ügye) is megerősítette. A Bíróság jövőbeni joggyakorlatára meghatározó jelentőségű lehet, hogy egy nemrégiben hozott ítéletében a Bíróság kimondta: a tagállamok jogrendszereiben bekövetkezett változásokat figyelembe véve már nem tartható fenn az a korábbi állapot, amely szerint a meleg párkapcsolatban élők nem tartoznak a család fogalmába és ezért jogaik csak a magánélethez való jog alatt értelmezhetők. Hasonlóképpen előremutató a Bíróság azon megállapítása is, amely szerint a házasságkötéshez való jogot biztosító 12. cikk nem zárja ki az azonos neműek közötti házasság lehetőségét. A Bíróság megállapítása szerint amennyiben a jövőben tagállamok szélesebb köre biztosítja a házasság lehetőségét az azonos nemű párok számára, a Bíróság megállapíthatja, hogy a meleg házasságok tilalma az Egyezménybe ütközik. (Schalk és Kopf Ausztria elleni ügye)

A magyar jogalkalmazó számára is tanulságos a varsói és az moszkvai melegfelvonulással összefüggésben született két határozat (Baczkowski és mások Lengyelország elleni ügye, Alekszejev Oroszország elleni ügye). A melegfelvonulás betiltásával kapcsolatban a Bíróság megállapította, hogy az államoknak

nemcsak a rendezvények betiltásától, illetve akadályozásától kell tartózkodniuk, hanem kötelesek a jog gyakorlásának feltételeit megteremteni, így például a megfelelő védelmet biztosítani, különösen akkor ha kisebbségi csoportról van szó. A többségi társadalom ellenérzései nem igazolhatják az LMBT közösség gyülekezési jogának korlátozását, mivel a demokratikus társadalom fontos jellemzője a társadalom különböző csoportjai közötti párbeszéd, és a felvonulások ennek részét képezik.

A leszbikusok és melegek jogain túl az Emberi Jogok Európai Bírósága a transzszexuális személyek jogait illetően is több fontos ítéletet hozott. 2002-ben a Bíróság megállapította az Egyezmény magánélethez való jogot biztosító 8. cikkének megsértését, mert az Egyesült Királyság megtagadta a nem-átalakító műtéten átesett személyektől az anyakönyvi kivonat megváltoztatását. Ebből kifolyólag az érintettek nem tudtak az új nemüknek megfelelően házasságot kötni, így sérült a 12. cikkben garantált házasságkötéshez való jog is (Christine Goodwin Egyesült Királyság elleni ügye). Ezzel a transzszexuális személyek jogi elismerése állami kötelezettséggé vált. Későbbi döntéseiben a Bíróság a nemi átalakító műtétek finanszírozásának kérdéseit is górcső alá vette: Van Kück Németország elleni ügyében a testület kimondta, hogy amennyiben az egészségbiztosítás – akár állami, akár magánbiztosítóról van szó – általában kiterjed az egészségügyileg szükséges beavatkozásokra, akkor a nem-átalakító beavatkozások sem zárhatók ki a támogatott körből. Hasonlóképpen, az államnak biztosítania kell a megfelelő egészségügyi intézményekhez és a szükséges eljárásokhoz való hozzájutást (L. Litvánia elleni ügye).

Az Emberi jogok európai egyezményén túl az Európa Tanács fontos dokumentuma az 1961-ben elfogadott Európai Szociális Karta, amely gazdasági és szociális jogokat biztosítást írja elő a részes államok számára. Az egyezmény szövege tiltja az egyéb helyzet szerinti hátrányos megkülönböztetést az Egyezmény által biztosított jogok vonatkozásában. A Kartában foglalt alapelvek megvalósítását a Szociális Jogok Európai Bizottsága felügyeli. A Bizottság több esetben is eljárta már az LMBT emberek jogsérelme esetén: 2007-ben a Bizottság elmarasztalta Horvátorszá-

got, amiért az iskolai szexuális nevelés során homofób megállapításokat tartalmazó tankönyveket használtak; 2009-ben pedig Máltát, amiért nem biztosít nemi átalakító műtétet és hormonterápiát a transzszexuális emberek számára.

A két fenti egyezményen túl az LMBT közösség szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a gyermekek örökbefogadásáról szóló európai egyezmény (2008). Az Egyezmény 7. cikkének 1. bekezdése szerint a részes államoknak nemcsak házaspárok, hanem egyének számára is lehetővé kell tenniük az örökbefogadást. A 7. cikk 2. bekezdése szerint a részes államok az azonos nemű házaspárok és bejegyzett élettársak, illetve tartós párkapcsolatban élő azonos- vagy külön-nemű párok esetében is lehetővé tehetik az örökbefogadást.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legfontosabb LMBT témájú határozatai:

Büntethetőség, beleegyezési korhatár

Dudgeon Egyesült Királyság elleni ügye (1981)

Norris Írország elleni ügye (1988)

Sutherland Egyesült Királyság elleni ügye (2001)

S. L. Ausztria elleni ügye (2003)

Gyülekezési jog

Bączkowski és mások Lengyelország elleni ügye (2007)

Alekszejev Oroszország elleni ügye (2010)

Örökbefogadás, szülői felügyelet

Salgueiro da Silva Mouta Portugália elleni ügye (1999)

E.B. Franciaország elleni ügye (2008)

Azonos nemű párok

Karner Ausztria elleni ügye (2003)

Kozak Lengyelország elleni ügye (2010)

P.B. és J.S. v. Ausztria elleni ügye (2010)

Schalk és Kopf Ausztria elleni ügye (2010)

Transzneműek jogai

Christine Goodwin Egyesült Királyság elleni ügye (2002)

Van Kück Németország elleni ügye (2003)

Grant Egyesült Királyság elleni ügye (2006)

L. Litvánia elleni ügye (2007)

Schlumpf Svájc elleni ügye (2009)

Az Európa Tanács legfőbb döntéshozó szerve a Miniszteri Bizottság, amelynek tagjai a tagállamok külügyminiszterei. Az emberi jogok védelmében a testület kiemelkedő szerepet tölt be a Bíróság ítéletek végrehajtásának felügyeletével, de önállóan ajánlásaival, határozataival és egyezmények elfogadásával maga is alakítja a strasbourgi jogvédelmet. A Bizottság Szexuális irányultságon és nemi identitáson alapuló

hátrányos megkülönböztetés elleni intézkedésekről hozott CM/Rec(2010)5 sz. ajánlása felszólítja a tagállamokat, hogy vizsgálják felül diszkriminatív jogszabályaikat, biztosítsanak hatékony jogorvoslati lehetőséget az LMBT embereket érő hátrányos megkülönböztetés ellen és mozdítsák elő az LMBT emberek felé irányuló toleranciát. A dokumentum 46 pontban foglalja össze az alapelvek megvalósításához

Az Európai Közösségek Bíróságának legfontosabb LMBT témájú határozatai:

P. kontra S & Cornwall County Council (C-13/94.)

Richards kontra Secretary of State for Work and Pensions (C-423/04)

Tadao Maruko kontra Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen (C-267/06)

„Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.”

Részlet az Európai Unió Alapjogi Chartájából

„A Bíróság megállapítja, hogy [...] az azonos nemű párokkal kapcsolatos társadalmi attitűdök gyors változáson mentek keresztül számos tagállamban. A tagállamok jelentős része jogi elismerést nyújt az azonos nemű párok számára. [...] Ezen fejlemények alapján mesterséges lenne fenntartani azt a nézetet, hogy az azonos nemű párokra nem vonatkozik a 8. cikk családi élet védelmét kimondó szakasza. Ebből következően a kérelmezők – egy de facto élettársi kapcsolatban együtt élő azonos nemű pár – kapcsolata beletartozik a „családi élet fogalmába”, pont ugyanannyira, mint egy hasonló helyzetben lévő külön nemű pár kapcsolata.”

Részlet a Schalk és Kopf Ausztria elleni ügyében hozott bírósági határozatból

„A hagyományos családi élet védelme olyan absztrakt cél, amely a konkrét intézkedések széles körével elérhető. Azokban az esetekben, ahol tagállamok mérlegelési szabadsága szűk, mint amilyen például a nem vagy szexuális irányultság alapján történő eltérő bánásmód, az arányosság követelménye nem csak azt kívánja meg, hogy a választott intézkedés alkalmas legyen az általa kitűzött cél megvalósítására. Azt is meg kell tudni mutatni, hogy az emberek egy csoportjának – ebben az esetben a homoszexuális kapcsolatban élő embereknek – a kizárása szükséges is.”

Részlet a Karner Ausztria elleni ügyében hozott bírósági határozatból

„Felismerve, hogy a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek évszázadok óta és még ma is a homofóbia, a transzfóbia és a szexuális irányultságon vagy nemi identitáson alapuló intolerancia és hátrányos megkülönböztetés más formáival találkozunk még családjuk részéről is – ide értve a büntetőjogi üldözést, a marginalizációt, a társadalmi kirekesztést és az erőszakot –, és hogy ahhoz, hogy ezen személyek emberi jogait teljes mértékben élvezhessék célzott cselekvésre van szükség, [...] Felszólítja a tagállamokat, hogy vizsgálják meg jogszabályaikat és más intézkedéseiket, vessék alá azokat rendszeres felülvizsgálatnak, valamint gyűjtsék és elemezzék a vonatkozó adatokat annak érdekében, hogy figyelemmel kísérjék és orvosolják a szexuális irányultságon vagy nemi identitáson alapuló, közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést.”

Részlet az Európa Tanács Miniszteri Bizottságnak ajánlásából (2010)

szükséges konkrét intézkedéseket a gyűlölet-bűncselekmények, a családjog, a foglalkoztatás, az oktatás, az egészségügy, a lakhatás, a sport és a menekültügy területén.

A Miniszteri Bizottság mellett az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése is több esetben foglalkozott az LMBT emberek jogaival. A Közgyűlés először 1981-ben foglalkozott a kérdéssel, de jelentősnek tekinthető a Közgyűlés 1989-ben és 2000-ben elfogadott határozata is. Az LMBT közösség helyzete legutóbb 2010 tavaszán volt a Közgyűlés napirendjén, az 1728(2010) sz. határozat középpontjában az LMBT embereket érő jogsértésekkel szembeni hatékonyabb fellépés áll. Bár sem a Miniszteri Bizottság ajánlása, sem pedig a Parlamenti Közgyűlés határozata nem kötelező a tagállamokra nézve, mégis fontos szem előtt tartani őket, mert jelzik az Európa Tanácson belüli jogfejlődés irányát.

Az LMBT jogok tiszteletben tartásának fontos óra az Európa Tanács Emberi Jogi Biztosa. A Biztos kötelező döntéseket nem hozhat, de jelentéseivel és munkájával ráirányíthatja a figyelmet azokra a területekre, ahol a nemzeti jogalkotónak lépnie kell az Egyezményvel való összhang biztosítása érdekében. Az LMBT közösség szempontjából kiemelkedő fontosságú az emberi jogi biztos 2009. július 29-én közzétett jelentése, amely részletesen elemzi a transznemű személyek jogi és társadalmi helyzetét az Európa Tanács tagállamaiban, és számos ajánlást fogalmaz meg a tagállamok számára.

Európai Unió

Az Európai Unió (EU) 27 tagállamból álló gazdasági és politikai unió. Bár eredeti céljai szerint a tagállamok közti gazdasági együttműködés céljára jött létre, az elmúlt évtizedekben egyre jelentősebben jelentek meg az emberi jogok és az esélyegyenlőség témái is a szervezet napirendjén. Ennek alapja, hogy az 1997-ben aláírt Amszterdami Szerződés jelentősen kibővítette az Európai Unió kompetenciájába tartozó jogterületeket. A szerződés 13. cikke felhatalmazta az Európai Unió szerveit, hogy a tagállamokra nézve kötelező intézkedéseket tegyenek a nemek, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen,

fogyatékoságon, koron vagy szexuális irányultáson alapuló megkülönböztetés leküzdésére. A 2007-ben elfogadott Lisszaboni Szerződés még ennél is tovább megy, az Európai Unió valamennyi szerve számára kötelezettségként írja elő a diszkrimináció elleni küzdelmet és az esélyegyenlőség érvényre juttatását, valamint magában foglalja az Európai Unió Alapjogi Chartáját, amelynek 21. cikke szerint tilos a szexuális irányultság szerinti hátrányos megkülönböztetés. Fontos még kiemelni, hogy más nemzetközi egyezményektől eltérően a Charta a házassághoz való jogot a két nemre való hivatkozás nélkül biztosítja.

A szerződések által kapott felhatalmazás alapján az Európai Unió olyan irányelveket fogadott el, amely az egyenlő bánásmód követelményének pontos meghatározását tartalmazzák. A Tanács 2000/78/EK irányelve a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról a kor, a fogyatékoság, a vallás és a szexuális irányultság szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmát mondja ki a foglalkoztatás és az ahhoz kapcsolódó képzések és juttatások területén. Jelenleg folyik a kidolgozása egy olyan általános (ún. horizontális) irányelvnek, amely a hátrányos megkülönböztetés tilalmát ugyanezen csoportok vonatkozásában a foglalkoztatás területén kívülre (oktatás, egészségügy, áruk és szolgáltatások forgalma) is kiterjesztené. A transzneműek szempontjából a nők és férfiak közti egyenlő bánásmódot kimondó irányelveknek van jelentősége (2004/113/EK irányelv, 2006/54/EK irányelv), mivel az Európai Közösségek Bíróságának vonatkozó esetjoga alapján a nemüket megváltoztató vagy azt tervező személyek hátrányos megkülönböztetése nem szerinti hátrányos megkülönböztetésnek minősül.

Az Európai Unió jogszabályainak való megfelelést a luxemburgi székhelyű Európai Közösségek Bírósága vizsgálja. Ehhez a bírósághoz közvetlenül a sértettek nem fordulhatnak, ha azonban a nemzeti keretek között zajló bírósági eljárásban kérdés merül fel a vonatkozó európai uniós jog kapcsán, a tagállami bíróság kikérheti a luxemburgi bíróság kötelező érvényű véleményét. A Bíróság már több alkalommal is állást foglalt az LMBT embereket érintő egyes kérdésekben. A Maruko-ügyben a Bíróság özvegyi

nyugdíj megítélését írta elő egy német férfi számára, akinek azonos nemű bejegyzett élettárs elhunyt. A P. kontra S & Cornwall ügyben a bíróság megállapította, a nemek közötti egyenlő bánásmód követelményébe ütközik, ha valakinek munkaviszonyát arra alapozva szüntetik meg, hogy nemváltáson ment keresztül. A Richards kontra Secretary of State for Work and Pensions ügyben a bíróság előírta, hogy a nemváltáson átesett személy esetében az új neme szerint érvényes nyugdíjkorhatárt kell alkalmazni.

Az Európai Unió a kötelező érvényű irányelvek mellett pénzügyi támogatással, kutatásokkal és ajánlásokkal segíti a szexuális irányultság és nemi identitás szerinti hátrányos megkülönböztetés elleni fellépést és az LGBT emberek jogainak érvényre juttatását. A PROGRESS az EU foglalkoztatási és társadalmi szolidaritási programja, amelynek célja, hogy pénzügyi támogatást nyújtson azon európai uniós célkitűzések megvalósításához, amelyek a szociális menetrendben a foglalkoztatás, a szociális ügyek és az esélyegyenlőség témájában szerepelnek. A PROGRESS program keretében valamennyi esélyegyenlőségi célcsoport, így az LGBT közösség esélyegyenlőségét is előmozdító programokkal lehet pályázni. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége kutatásokat végez és jelentéseket készít az alapvető jogok érvényesülése kapcsán. Az Ügynökség 2008-2009-ben megjelentetett Homofóbia és szexuális irányultság szerinti diszkrimináció az EU tagállamaiban c. kétkötetes jelentése az LGBT emberek jogi és társadalmi helyzetét vizsgálta az Európai Unió valamennyi tagállamában, és ajánlásokat fogalmazott meg az EU különböző szervei és a tagállamok számára. Több ízben fogadott el hasonló ajánlásokat fogadott el az EU állampolgárai által közvetlenül választott képviselőkől álló Európai Parlament is. Ezek közül kiemelkedő jelentőségűek az alapvető jogok érvényesülését vizsgáló jelentések, amelyek külön fejezetben foglalkoznak a szexuális irányultság szerinti hátrányos megkülönböztetéssel.

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) a világ legnagyobb biztonsági szervezete, amely Európa, Észak-Amerika és Közép-Ázsia 56 résztvevő államát fogja össze. Tevékenységét három dimenzió mentén fejti ki, ezek a politikai-katonai, a gazdasági-környezeti és az emberi jogi dimenzió. Az emberi jogok területén kitüntetett figyelmet kap az oktatás, a nemek közti egyenlőség és a kisebbségek védelme. Az EBESZ Parlamenti Közgyűlése 1995-ben felhívta a tagállamokat, hogy faji, etnikai, vallási, nemi vagy szexuális irányultság szerinti alapon senkit se kényszerítsenek alávetett helyzetbe, és alkotmányuk, jogszabályaik és adminisztratív intézkedéseik során az alapvető jogokat minden ember számára garantálják. A hátrányos megkülönböztetés tilalma és a tolerancia előmozdítására az EBESZ-en belül külön program foglalkozik, amely kiemelt figyelem fordít a kisebbségi csoportokat érő gyűlölet-bűncselekmények témájára: a Miniszteri Tanács 9/09. sz. A gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelem c. 2009-ben elfogadott határozata 13 ajánlást fogalmaz meg a tagállamok és bűnüldöző szerveik számára a gyűlölet-bűncselekmények témakörében.

LMBT szótár

Biszexuális: Olyan személy, aki mindkét nem iránt képes szerelmet vagy szexuális izgalmat érezni. Az idők folyamán bármely irányban változhat, és egyik vagy másik érdeklődés előtérbe kerülhet.

Cross-dresser: Id. Transzvesztita

Előbújás, coming-out: Annak a folyamatnak a neve, amelynek során egy meleg vagy biszexuális ember felvállalja szexuális irányultságát mások előtt.

Gender: Id. Társadalmi nem

Heteroszexuális: Olyan személy, aki vele azonos nemű személyek iránt képes szerelmet vagy szexuális izgalmat érezni. A kifejezést a magyar Kertbeny Károly alkotta meg a 19. században, az „különböző” jelentésű görög eredetű „hetero” és a „nem” jelentésű latin „szexus” szavak összevonásából.

Heteronormativitás: Az a gondolkodásmód, amely egyedül a heteroszexualitást tartja „normálisnak”, elfogadhatónak, és mindenféle más szexuális irányultságot, viselkedést alacsonyabbrendűnek, erkölcstelenek, természetellenesek, abnormálisnak vagy veszélyesnek ítél.

Heteroszexizmus: Olyan ideológia, amely alacsonyabbrendűként kezeli a nem heteroszexuális embereket, éppúgy, mint ahogy a rasszizmus egyes emberi fajok, míg a szexizmus az egyik társadalmi nem felsőbbrendűségét hirdeti.

Homofóbia: A leszbikus, meleg és biszexuális emberekkel szemben táplált erős ellenérzések és irracionális félelmek megnevezése.

Homoszexuális: Olyan személy, aki vele azonos nemű személyek iránt képes szerelmet vagy szexuális izgalmat érezni. A kifejezést a magyar Kertbeny Károly alkotta meg a 19. században, az „azonos” jelentésű görög eredetű „homo” és a „nem” jelentésű latin „szexus” szavak összevonásából.

Interszexuális: Olyan személy, akinél valamilyen mértékben mindkét nem nemi jellegzetességei megtalálhatóak (elavult elnevezése: a hermafrodita).

Internalizált homofóbia: A heteroszexista társadalmi beállítódások belsővé tétele, amikor egy meleg vagy leszbikus személy saját magát vagy a hozzá hasonló embereket is gyűlöli. Az internalizált homofóbia

gyakran lelki problémákhoz, depresszióhoz, öngyilkossághoz vezet.

Látens homoszexuális: Olyan homoszexuális ember, aki szexuális irányultságát még maga előtt sem ismeri el. Ennek oka gyakran a társadalmi vagy vallási nyomás miatt kialakult internalizált homofóbia.

Leszbikus: Meleg (homoszexuális) nő.

LMBT: A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű szavak kezdőbetűjéből képzett mozaikszó, a szexuális kisebbségek összefoglaló megnevezése.

Meleg: A homoszexuális köznyelvi elnevezése. A „meleg” kifejezés előnye, hogy nincs orvosi mellékzöngéje (mint a homoszexuális kifejezésnek), mindkét nemre alkalmazható és nem sértő (mint pl. a „buzi”). A 90-es évek közepe óta a szakirodalomban és hivatalos dokumentumokban is használatos.

Melegbüszkeség: Az angol „gay pride” kifejezés szó szerinti fordítása, amit újabban „meleg méltóságnak” vagy „meleg önértetnek” is fordítanak. A kifejezés arra utal, hogy a meleg emberek nem érzik magukat csökkent értékű állampolgárnak, hanem a titkolózás helyett fel merik vállalni melegségüket és öntudatosan képesek élni.

Melegfelvonulás: Az LMBT közösség évente megrendezett rendezvénye, amely egy emberi jogi tüntetés és egy karnevál elemeit ötvözi. Az esemény apropóját az adja, hogy 1969. június 27-én a New York-i Christopher Streeten lévő Stonewall melegbárban a rendőrség megalázó razziját követően a bár látogatói szembesálltak a rendőrökkel. Ezen „lázadásnak” állítanak emléket a világ számos országában évente megrendezett felvonulások. Budapesten 1997 óta minden évben szerveznek ilyen megmozdulást, amely mára egy egész hetes kulturális és politikai fesztivállá nőtte ki magát.

Nemi identitás: Egy ember mélyen és egyedi módon megélt társadalmi neme, amely lehet azonos vagy eltérő a személynek születéskor tulajdonított biológiai nemmel, és amelybe beletartozik az egyén személyes testérzete (amelyhez kapcsolódhat a testi megjelenés vagy működés saját szándékából történő megváltoztatása orvosi, műtéti vagy egyéb úton) és a társadalmi nem egyéb kifejezési eszközei, mint például az öltözködés, a beszédstílus vagy a gesztusok. Nem

összekeverendő a szexuális irányultsággal, amely a partnerválasztás nemére vonatkozik.

Nemváltás: Az a folyamat, amely során egy transzszexuális személy a nemi identitásának megfelelő megjelenést és viselkedést vesz fel, valamint az ehhez kapcsolódó társadalmi kapcsolatokat alakít ki. A nemváltás egy hosszú folyamat, amelynek része a nemi identitás felvállalása a család, barátok előtt; a nem és a név hivatalos megváltoztatása; és a különböző orvosi beavatkozások (hormonterápia, műtét) elvégzése.

Szexuális kisebbségek: A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek összefoglaló megnevezése.

Szexuális irányultság: Egy ember azon jellemzője, hogy azonos nemű vagy más nemű vagy bármely nemű személyek iránt képes mély érzelmi és szexuális vonzalmat érezni, illetve velük intim és szexuális kapcsolatot kialakítani. A partnerválasztás neme szerint különbséget teszünk a hetero-, homo- és biszexuális szexuális irányultság között.

Transzfóbia: A transznemű emberekkel szemben táplált erős ellenérzések és irracionális félelmek megnevezése.

Transznemű: Olyan személy, akinek a viselkedése és preferenciái eltérnek attól, amit a biológiai neme alapján a társadalom elvárna. A transznemű ember

érezheti magát ellenkező neműnek (transzszexuális), mindkét neműnek egyszerre, de olyasvalakinek is, akit nem lehet a férfi-nő fogalmakkal leírni. Tág értelemben ide szokták sorolni az öltözködésükben a másik nem ruháit viselő transzvesztitákat is.

Transzszexuális: Olyan személy, aki biológiai adottságaival ellentétes neműként határozza meg magát („férfi testbe született nő” vagy „női testbe született férfi”). A transzszexuálisok többsége nemi átalakító beavatkozásoknak (műtét, hormonterápia) veti magát alá, és a nemváltás után minden tekintetben új neme szerint él.

Transzvesztita: Olyan személy, aki szívesen öltözködik titokban vagy nyilvánosan a másik nem ruháiba. Ez a viselkedés nem tévesztendő össze a transzszexualitással vagy a szexuális irányultsággal: a transzvesztiták között ugyanis éppúgy akadnak heteroszexuálisok, mint homoszexuálisok.

Társadalmi nem: Egy adott társadalomban a nőktől és a férfiktól elvárt készségek és viselkedésmódok rendszere, ami meghatározó az egyén társadalmi önazonosságának kialakításában. Ezek időben és kulturálisan változóak, valamint függnak az egyén társadalmi-gazdasági helyzetétől is (pl. az osztály-, vallási vagy etnikai hovatartozástól, a tanultságtól, a földrajzi, a gazdasági és a politikai környezettől).

LMBT emberek és tematika az oktatásban

Közhelynek számít, hogy a jövő generáció nevelése-oktatása mennyire fontos egy társadalom életében, fejlődésében. Így az LMBT emberek jövőbeni társadalmi helyzetét jelentős mértékben meghatározza, hogy milyen információt, mentalitást, milyen mindennapi gyakorlatot közvetít az iskola és a többi nevelési-oktatási intézmény a gyerekek és fiatalok számára az LMBT emberekről és helyzetükről. Ezenkívül az oktatáshoz kapcsolódó intézményekben ugyanúgy, ahogy a társadalomban jelen vannak az LMBT emberek és köztük a legsérülékenyebbek, az LMBT fiatalok. Az ő méltóságuk és jogaik pedig minden felelős pedagógiai szakember számára kiemelt kérdés kell, hogy legyen. Sajnos azonban éppen az oktatás az a terület, ahol még mindig nehéznek tűnik hazánkban az LMBT tematika világos megjelenítése és az ehhez kapcsolódó kezdeményezések rendre ellenállásba ütköznek. Számos olyan előítélet kapcsolódik ugyanis a nevelés és melegség témájához, amelyek a felvilágosító kiadványok, megszólalások, kezdeményezések ellenére erősen tartják magukat, így például a melegség nevelhetőségéről, a homoszexualitás és pedofília összekapcsolásáról.

Ezért fontos, hogy a pedagógusok (szakemberek, vezetők, tanárok) egy áttekintő jellegű anyagot kapjanak kezükbe e kiadvány által, amely alátámaszthatja és megalapozhatja munkájukat, amellyel az LMBT tematikát az oktatásban feldolgozzák és reméljük, hogy a kötetből ötleteket is kapnak e pedagógiai feladat megvalósításához.

1. Iskola és demokráciára nevelés

Az LMBT tematika – ahogy a más kisebbségekkel való foglalkozás is – az iskolai oktatásban az emberi jogok és a demokratikus társadalmi működés jegyében fontos és kikerülhetetlen terület, hiszen a nevelési-oktatási intézmények kiemelt feladata a demokráciára nevelés. Ezért ebben a fejezetben erről lesz szó egyfajta rövid alapvetésként, utalva a Nemzeti Alaptanterv (NAT) és a Köznevelési törvény vonatkozó részeire is, amelyek bár explicit módon nem említik a szexuális kisebbségeket, egyértelműen levezethető belőlük a téma megjelenésének követelménye az oktatásban.

1.1. Iskola (nevelési-oktatási intézmény) és demokrácia

„Senki sem születik jó állampolgárnak, ahogy egyetlen államban sincs magától értetődő demokrácia. Sokkal inkább igaz az, hogy mind a kettő folyamat, amely egy életen át keresztül tart és fejlődik. A fiatalokat születésüktől kezdve be kell vonnunk ebbe a folyamatba.”

Kofi Annan

Az Európa Tanács tagállamainak szóló R(85)7. sz. ajánlás, amelyet a Miniszteri Bizottság 1985-ben fogadott el, az emberi jogok iskolai tanulásáról és tanításáról szól. A dokumentum hangsúlyozza: minden fiatalnak fel kell készülnie arra, hogy pluralista demokráciában él és ennek részeként elengedhetetlenül fontos, hogy tanuljon az emberi jogokról. Az emberi jogok érvé-

nyesüléséhez nem elegendő a jogok ismerete, szükség van egy olyan szemléletmód és magatartás kialakítására, amely a világot az emberi jogok mögött meghúzódó értékek szerint nézi és értelmezi és ebből következően hajlandó az emberi jogok megsértése esetén fellépni. Ahhoz, hogy ne csak hajlandók, hanem képesek is legyünk önmagunk, avagy mások jogaiért fellépni, az intézményesített nevelés legalsó fokán, már az óvodában el kell kezdeni az empatikus, toleráns magatartásra és az erőszakmentes érdekérvényesítésre, azaz a demokráciára nevelést.

1.2. Az emberi jogi és demokráciára nevelés céljai

Tudás és megértés:

- olyan kulcsfogalmak megértése, mint a szabadság, igazságosság, egyenlőség, emberi méltóság, hátrányos megkülönböztetés tilalma, demokrácia, egyetemesség, jogok, kötelezettségek, egymásrautaltság és szolidaritás;
- annak felismerése, hogy az emberi jogok rendszere keretet biztosít a viselkedési normák közös kialakításához és elfogadásához a családban, az iskolában, a közösségben és a tágabb értelemben vett világban;
- annak világos látása, hogy emberi jogok értelmezésének és megélésének különböző megközelítésmódjaival találkozhatunk a különböző társadalmakban, egyazon társadalom különböző közösségeiben, a legitimitásnak különböző forrásai vannak a vallástól az erkölcsig és a jogig;
- tudni kell, hogy vannak helyi, nemzeti és nemzetközi szinten működő intézmények, nem-kormányzati szervezetek, valamint egyének, akik a demokratikus elvek mentén hozott törvények támogatásán és védelmén dolgoznak.

Készségek, képességek:

- értő figyelem és kommunikáció: a különböző vélemények, nézetek meghallgatásának képessége, a saját jogainknak és mások jogainak képviselésére való készség;
- kritikus gondolkodás: a megfelelő információ megtalálása, a tények kritikai érzékkel való kezelése, az előítéletek és a részrehajlás, a manipuláció külön-

böző formáinak felismerése, megalapozott ítéletalkotásra épülő döntéshozatal; reflektív gondolkodás mások és saját viselkedésünk megítélésében,

- együttműködési készség, a konfliktushelyzetek pozitív kimenetelű megoldásának készsége;
- a közösségben való részvétel, a közösség-szervezés készsége;
- tettekkészség az emberi jogok képviseléséért és védelmezéséért helyi és globális szinten.

Attitűdök és értékek:

- felelősségérzet a saját tetteinkért, a személyes fejlődés és a társadalmi változások iránti elkötelezettség;
- érdeklődés, nyitottság, a sokféleség értékékként való tisztelete;
- empátia, igazságérzet, szolidaritás és tenni akarás a szabadság, az egyenlőség és a sokféleség tisztelete ideáljának elérése érdekében.

1.3. A NAT által megfogalmazott célok és elvárások, amelyek határozottan indokolják az LMBT tematika oktatási-nevelési területeken való megjelenését

- Nemzeti és határokon belüli kisebbségi kultúrák megismerése, ápolása, tisztelete.
- A határokon túli, európai kultúra és értékrend, sokszínűség megismerése és az egyetemes emberi kultúrához kapcsolása; az emberiség közös problémáinak, azok lényegi összefüggéseinek felismerése; a békés együttműködés lehetőségeinek keresése.
- Kommunikációs kultúra fejlesztése. Az emberi kapcsolatok verbális és nonverbális, metakommunikációs formáinak megismerése, helyes értelmezése. A szocializációs folyamatban az emberi méltóságot tisztelő társadalmi érintkezés formáinak elsajátítása. Az egyéni és közösségi véleménynyilvánítás és érdekérvényesítés demokratikus normáinak alkalmazása. A média manipulatív üzeneteinek kritikus be/elfogadása, felhasználása.
- Testi, lelki és szociális biztonság igényére, em-

páciára, valamint konkrét segítségnyújtásra való nevelés. Betegség (krízishelyzet, függőség) esetén a segítségadás mikéntjének ismerete. Tudatlanságtól, félelemtől, előítéletektől mentes szexuális és családi életre való képesség fejlesztése, és a felelős magatartás kialakítása.

- Az élethosszig tartó tanulásra való nyitottság és alkalmasság kialakítása, folyamatos önfejlesztő attitűd, fogékonyság az újra, készség az önkritikára, a változtatásra.
- Kilépés az intézményi kereteken kívüli tevékenységformákba, a személyes és csoportos képességek, tudás hatékonyságának élményszerű kipróbálása, cselekvő részvétel a társadalmi folyamatokban, a munka világában.

1.4. Jogszabályi környezet

Általános jogszabályi környezet

Számos olyan jogszabály van, amely nem kifejezetten a nevelési-oktatási intézményekről szól, de meghatározza azok életét is, ahogyan a társadalom egészében szabályozó erővel bír. Ezek közül sok vonatkozik az LMBT emberek helyzetére. Ezekről szó volt kiadványunk bevezető részében: ilyenek az Amsterdami Szerződés (az uniós szabályozás részeként, amely kifejezetten szól a szexuális orientáció alapján történő diszkrimináció tilalmáról), a Magyar Köztársaság Alkotmánya (amely nem nevesíti a szexuális ori-

entáción alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát, de az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata alapján az 'egyéb helyzet' magában foglalja a szexuális orientációt, így az ezen alapuló diszkrimináció is tiltott), és a 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról (amely kifejezetten tiltja a szexuális orientáción alapuló különbségtételt, és ennek alapján lenne törvénybe ütköző például egy meleg tanár elbocsátása a szexuális orientációja miatt).

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény vonatkozó rendelkezései

ALAPELVEK

2. § (4) Az óvoda, az iskola, a kollégium - az e törvényben meghatározott feladatai ellátásának keretei között - felelős a gyermekek, tanulók testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődéséért, a gyermek- és tanuló közösség kialakulásáért és fejlődéséért. (...)

4. § (7) A közoktatás szervezésében, irányításában, működtetésében, feladatainak végrehajtásában közreműködők döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe. A közoktatásban a gyermek mindenképp felett álló érdeke különösen, hogy

(...)

b) az e törvényben meghatározottak szerint minden segítséget megkapjon képessége, tehetsége kibontakoztatásához, személyisége fejlesztéséhez, ismeretei folyamatos korszerűsítéséhez,

c) ügyeiben méltányosan, humánusan, valamennyi tényező figyelembevételével, a többi gyermek, tanuló érdekeinek mérlegelésével, a rendelkezésre álló lehetőségek közül számára legkedvezőbbet választva döntsenek.

4/A. § (1) A közoktatás szervezésében, irányításában, működtetésében, feladatainak végrehajtásában közreműködők a gyermekkel, tanulóval kapcsolatos döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor az egyenlő bánásmód követelményét kötelesek megtartani.

(2) Az egyenlő bánásmód követelménye alapján a közoktatásban minden gyermeknek, tanulónak joga,

hogy vele összehasonlítható helyzetben levő más személyekkel azonos feltételek szerint részesüljön velük azonos színvonalú ellátásban.

(3) Az egyenlő bánásmód követelménye megsértésének következményeit orvosolni kell, amely azonban nem járhat más gyermek, tanuló jogainak megsértésével, csorbításával.

A DIÁK

10. § (1) A gyermeknek, a tanulónak joga, hogy nevelési, illetőleg nevelési-oktatási intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék és oktassák (...).

(2) A gyermek, illetve a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani fizikai és lelki erőszakkal szemben. A gyermek és a tanuló nem vethető alá testi fenyegetésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak.

(3) A gyermeknek, tanulónak joga, hogy (...)

c) részére az állami és helyi önkormányzati iskola egész pedagógiai programjában és tevékenységében a tanítás során a tájékoztatás nyújtása és az ismeretek közlése tárgyilagosan és többoldalú módon történjék; (...).

11. § (1) A tanuló joga különösen, hogy (...)

g) az emberi méltóság tiszteletben tartásával szabadon véleményt nyilvánítson minden kérdésről, az őt nevelő és oktató pedagógus munkájáról, az iskola, kollégium működéséről, továbbá tájékoztatást kapjon személyét és tanulmányait érintő kérdésekről (...);

h) vallási, világnézeti vagy más meggyőződését, nemzeti vagy etnikai önazonosságát tiszteletben tartás, és azt kifejezésre juttassa, feltéve, hogy e jogának gyakorlása nem ütközik jogszabályba, nem sérti másoknak ezt a jogát, és nem korlátozza a társai tanuláshoz való jogának gyakorlását; (...).

A PEDAGÓGUS

19. § (1) A pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy

a) személyét, mint a pedagógusközösség tagját megbecsüljék, emberi méltóságát és személyiségi jogait tiszteletben tartsák, nevelői, oktatói tevékenységét értékeljék és elismerjék,

b) a nevelési, illetve pedagógiai program alapján az ismereteket, a tananyagot, a nevelés és tanítás módszereit megválassza, (...)

(7) A pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, tanítása. Ezzel összefüggésben kötelessége különösen, hogy

a) nevelő és oktató tevékenysége keretében gondoskodik a gyermek, tanuló testi épségének megóvásáról, erkölcsi védelméről, személyiségének fejlődéséről, továbbá az ismereteket tárgyilagosan és többoldalúan közvetítse, (...)

e) a gyermek, tanuló életkorának, fejlettségének figyelembevételével elsajátíttassa a közösségi együttműködés magatartási szabályait, és törekedjék azok betartatására,

f) a szülőket gyermekük nevelésével és oktatásával, fejlődésével kapcsolatosan, továbbá a szülőket és a tanulókat az őket érintő kérdésekről rendszeresen tájékoztassa, a szülőt figyelmeztesse, ha gyermeke jogainak megóvása vagy fejlődésének elősegítése érdekében intézkedést tart szükségesnek,

g) a szülő és a tanuló javaslataira, kérdéseire érdemi választ adjon,

h) a gyermekek, tanulók és szülők emberi méltóságát és jogait tiszteletben tartsa,

i) a gyermekek, tanulók részére az etikus viselkedéshez szükséges ismereteket átadja.

1.5. Néhány következtetés és alaptétel

- A fenti pedagógiai alapvetésből és a szabályozás bemutatásából egyértelműen kimondható tétel, hogy a társadalmi életre felkészítés, és a demokráciára nevelés részeként, a gyermekek életkorának megfelelően **valamennyi nevelési-oktatási intézménynek feladata (más kisebbségekkel együtt) az LMBT közösség témájával foglalkozni.**

- Mivel ezekben az intézményekben, illetve azokhoz kapcsolódóan mindenhol találkozhatunk LMBT emberekkel (tanárokkal, diákokkal, szülőkkel, egyéb dolgozókkal) **alapvető feladat, hogy a nevelési-oktatási intézmények tiszteletben tartsák méltóságukat, elfogadják identitásukat, és megtegyenek mindent, hogy ne érje őket megkülönböztetés szexuális orientációjuk miatt.**

- Ezen túl **az LMBT tanuló alapvető joga, hogy az intézmények számára is nevelő, építő és biztonságos légkör teremtsenek**, ahol identitása miatt nemcsak megkülönböztetés nem éri, hanem **megkapja a megfelelő pedagógiai segítséget is**, amelyet az identitásából és kisebbségi helyzetéből adódó sajátos körülményei megkívánnak.

Nem opcionális lehetőségről van tehát szó, hanem **alapvető feladatról**, amelynek az ellátáshoz ez a kiadvány is segítséget nyújthat az intézményeknek.

2. Miért fontos? A melegség a nevelési-oktatási intézményekben

Amint látszik az előző fejezetből, a demokráciára nevelés részeként elkerülhetetlen az LMBT tematika érintése a nevelési-oktatási folyamat során, valamint alapvető elvárás az LMBT fiatalok számára is megfelelő, biztonságos nevelő környezet megteremtése. De nemcsak az alapelvek és a jogi szabályozás miatt fontos a melegség témája, hanem mert az iskolában és a többi nevelési-oktatási intézményben a melegség eleve jelen van többféle módon és szinten. Ebben a fejezetben e jelenlét különféle formáit tekintjük át, utalva nemzetközi és hazai kutatásokra is.

Fontos megjegyezni, hogy a melegség kérdését ebben a kiadványban „összefoglaló kifejezésként” használjuk, és nemcsak a melegеккез, hanem általában a szexuális orientációhoz és a nemi identitáshoz kapcsolódó „tematikát” (témák, helyzetek, emberek stb.) jelöljük ezzel a szóval.

2.1. LMBT személyek

Ma Magyarországon nagyon kevés tanár vállalja föl nyíltan LMBT identitását az intézményekben, mert nagyon sok tudatlanságból fakadó előítélet kapcsolódik a „meleg pedagógus” képéhez. Pedig az LMBT diákok számára nagyon jó lenne, ha az identitását bátran vállaló, a melegséget, transzneműséget természetesként megélő nevelőket látnának példaként, akik referenciaszemélyek lehetnének számukra. A heteroszexuális diákok előtt is pozitív lehet ez az identitásfelvállalás, különösen ha jó kapcsolatban vannak a tanárjukkal, és így azt is látják, hogy a szeretett pedagógusnak ez pusztán az egyik tulajdonsága, ami nem teszi őt más emberré vagy pedagógussá. Számos nyugat-európai országban a meleg tanárok egyesületekbe tömörülnek, hogy segítség, támogatás egymást, és hogy ezen a módon is megjelenítsék a melegség kérdését a pedagógiai közegben. Miközben kíváncsi, hogy legyenek hiteles, nyíltan meleg tanárok a nevelési-oktatási intézményekben, természetesen ezt nem lehet senkitől elvárni, és tiszteletben kell tartani azt is, ha valaki identitását nem kívánja kinyilvánítani.

Természetesen a legfontosabb „szereplők” a tanulási-nevelődési folyamatban résztvevő LMBT diákok. Néha elcsodálkoznak a középiskolai tanárok, amikor meleg illetve LMBT diákokról beszélünk. Az a tévhit él sokukban, hogy a szexuális orientáció ebben a korban még nem kialakult, és a fiatalok még nem azonosítják magukat LMBT személyként. Lehetséges, hogy valaki még csak a vágyaival szembesül kamaszként, de nem mondja ki (nem meri kimondani) önmagának sem, hogy meleg. Ezeket a fiatalokat ugyanúgy fontos az identitáskeresés nehéz útján segíteni, hogy ne a heteronormatív társadalmi nyomás szerint, hanem valóban szabadon dönthessenek hovatartozásukról. Jó azonban tudni azt, hogy sokan vannak, akik egyértelműen

megfogalmazzák már középiskolásként, hogy melegek, biszexualisok illetve transzneműek. Köztük vannak olyanok, akik ezt felvállalják, és vannak, akik rejtőzködnek: ez utóbbiak vannak sajnos többségben, ahogyan a társadalomban is! A helyzetük némileg eltérő lehet, az azonban kiderül a nemzetközi és hazai kutatásokból, hogy az LMBT fiatalok – függetlenül identitásuk kinyilvánításától – nincsenek könnyű helyzetben az iskolában.

A nemzetközi kutatások rámutatnak arra, hogy a heteronormativitás az iskola minden szintjén érvényesül, és ezt a meleg fiatalok nehezményezik. A párkapcsolatokról például a tanárok, tankönyvek stb. rendszeresen úgy beszélnek mintha csak férfi és nő között léteznének, a szexuális felvilágosítás során csak a férfi–nő szexualitásról van szó, és arra is van példa, hogy a nyíltan meleg diák az iskolai bála nem hozhatta el azonos nemű párját. Szintén nemzetközi kutatások számolnak be róla, hogy az LMBT fiatalok 61.2%-a érzi (érezte) magát diszkriminálva az iskolában. 43%-a az LMBT fiataloknak azt állítja, hogy előítéllettel találkozott az oktatási tartalmakban, 14%-a a válaszadóknak arról számol be negatív tapasztalatainak a tanárok voltak a forrásai. Igen fontos probléma a zaklatás, a *bullying* jelensége, amely erőteljesen érinti az LMBT fiatalokat. Írországban pl. a tanárok 79%-a beszámol arról, hogy tudomása van verbális és 16%-ának pedig fizikai *bullying*ról LMBT fiatalok ellen intézményében. 90 %-a a válaszadóknak úgy tudja, hogy az iskolai *bullying*-ellenes intézkedési tervből hiányzik minden hivatkozás az LMBT fiatalokkal kapcsolatos zaklatásra. Intő jel az öngyilkosságok magasabb száma az LMBT serdülők körében, amit több tanulmány is megerősít. Az LMBT tanulókat sújthatja a kisebbségi stressz jelensége is, amely befolyásolja a tanulási eredményességet is, így tehát kifejezetten oktatási témáról is szó van.

Az LMBT közösségről készült eddigi legátfogóbb magyar kutatás szerint az LMBT emberek az iskolát érzik az egyik velük szemben leginkább diszkrimináló helynek. Nincs részletes kutatás a meleg fiatalokat érő agresszióról a magyar iskolákban, de a kutatásban résztvevők nagy százalékban számoltak be diszkriminációról, amit az iskolában éltek meg. Ezt az alábbi táblázat illusztrálja részleteiben:

XX. Megkülönböztetés az iskolában (%)	Általános iskola 36%	Középiskola 49%	Felsőoktatás 38%
Diákok által	93,8	93,6	88,6
Tanárok által	47,6	50,1	56,9
Tananyagban	26,9	29,2	33,2

(Takács – Mocsonaki – P. Tóth, 2007)

Nagyon fontos és sürgető tehát, hogy **az iskolák tegyenek konkrét intézkedéseket azért, hogy az LMBT diákok biztonságos, építő közegben tanulhassanak.**

Fontos még megemlítenünk a **meleg szülők** csoportját, akikről az iskolák és pedagógusok szintén gyakran megfélemeznek. Hazánkban is számos meleg szülő él. Egyrészt olyanok, akiknek heteroszexuális kapcsolatból születtek gyermekei, majd kiléptek ebből a kapcsolatból és melegként élnek, másrészt olyanok (elsősorban leszbikus párok), akik az utóbbi években vállaltak gyermeke(ke)t, és mint pár együtt nevelik (őket). Ezen felül több újfajta családmodell is megjelenik, például a gyerekeket együtt vállaló meleg és leszbikus párok (négy szülő modell). Pár év múlva már ők is megjelennek az általános iskolákban, mint szülők. Nagyon fontos, hogy az ő jogait, méltóságukat és igényeiket is tiszteletben tartsa az intézmény: például minden szülő részt vehessen a pedagógusokkal való párbeszédben, ne csak a vérszerintinek tekintett stb.

Szintén külön érdemes szólni a **transznemű fiatalok, tanárok, dolgozók, szülők** helyzetéről. Azok az emberek, akik a biológiai nemüktől eltérő nemi identitással rendelkeznek, vagy annak kifejezésében eltérnek a többségi formáktól, talán még több hátrányos megkülönböztetést szenvednek el, és emiatt még inkább rejtőzködésre kényszerülnek. Róluk még kevesebb szó esik építő módon a társadalmi közbeszédben és az iskola közegében is, holott a nemi szerepek megkérdőjelezése, a sokféle nemi identitás és kifejezés például gazdagon megjelenik a művészetek és az irodalom terén. Fontos, hogy kifejezetten figyeljünk a transznemű emberek helyzetére is az intézményekben.

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenünk, hogy csoportként is jelen lehetnek LGBT személyek az iskolában, ha például a meleg fiatalok klubot hoznak létre. Ez Magyarországon még nem jelent meg az iskolákban, de az USA-ban például mozgalommá nőtte ki magát az ún. meleg-heteró szövetségek kezdeményezése, amely a meleg és heteró diákok összefogására építő csoportok létrehozását mozditja elő az oktatási intézményekben.

2.2. A melegség mint téma

A melegség illetve az LGBT emberekkel kapcsolatos kérdések mint téma is jelen van az iskolában, a kérdés csak az, ezt mennyiben tudjuk pedagógiailag jól kiaknázni, illetve mennyiben tesszük tudatosan témává. A Melegség és megismerés órákon mindenki fel szokta tenni a kezét, amikor megkérdezik a foglalkozásvezetők, hogy ki hallott már valamilyen módon a melegségről, de csak nagyon kevesen jelentkeznek, amikor a következő kérdés: ki hallott már az iskolában, tanáraitól a témáról.

Akár tudomásul vesszük, akár nem, a melegség témája jelen van a diákok életében, mind az iskolán kívül (média, populáris kultúra, könyvek, családi beszélgetések, személyes tapasztalatok stb.), mind az iskolában (párbeszéd a szünetekben, megjegyzések órákon stb.). Az iskolai tananyagban is szükségszerűen jelen van a téma (pl. Verlaine és Rimbaud kapcsolata). Kérdés mennyire használjuk fel a már jelenlévő kérdéseket, hogy a témáról építő módon szójunk, azt feldolgozzuk, és mennyiben építhetnénk be még tudatosabban a tananyagba a vonatkozó témákat (erről ld. a 4.1. fejezetet).

A pedagógusnak kiemelkedő felelőssége van abban, hogyan kezeli a téma előkerülését. Ha pl. a diákok előítéleteiknek adnak hangot egy költemény kapcsán, akkor hogyan reagál, helyre teszi-e, tud-e informatívan, elfogadóan a témáról beszélni, vagy netán ő maga is negatív módon nyilvánul meg. A 4. fejezetben hozunk arra példákat, hogyan jelenhet meg az LGBT tematika az iskolában: a pedagógiai programban, a tantárgyakban, iskolai kampányokban, meghívott vendégeken keresztül stb. Fontos, hogy a tanár-továbbképzésben, a szülői értekezleteken,

valamint a diákvezetők és a szülők számára ajánlott képzésekben is megjelenjen a melegség témája.

3. Pedagógiai alapelvek

Ebben a részben néhány pedagógiai alapelvet fogalmazunk meg, amelyek kifejezetten a melegségre, az LGBT tematikára vonatkoznak, nem csupán általában a demokráciára nevelésre. E pedagógiai alapvetés tisztázása után lehet szó a konkrétabb utakról, módszerekről, amelyekben ezeknek kell érvényesülnie.

3.1. Személyiségfejlődés és LGBT tematika

A homofóbiát tápláló, LGBT csoportokkal kapcsolatos tévhitek oka leggyakrabban a tájékozatlanság és a tudatlanság. Az iskolai pedagógiai programok sokszor sajnos csak formálisan, elviekben tudják betölteni azt az alapvető nevelési szerepet, amelyet minden demokratikus társadalomnak fel kell vállalnia: a nyitott, művelt, toleráns, szociálisan és morálisan érzékeny, az igazságosság és emberi jogok iránt elkötelezett emberformálást.

A személyiségfejlődés jelentős szakasza a nemi identitás és orientáció kialakulása. Életre szóló tévhitek, traumák, rossz döntések sorozata előzhet meg egy elfogadó, nyitott, őszinte (családi, iskolai, társadalmi) közegben való felnevelkedéssel.

3.2. Kiinduló pedagógiai alapelvek a melegséggel kapcsolatban

- **Az LGBT tematika nem tabu**, hanem komoly fejlődés-lélektani kérdéskör, ezért egy felvilágosult, 21. századi iskolában nem övezheti homály, félelem és nem is bagatellizálható sikamlós viccelődés tárgyává.
- A „kisebbségi”, (értsd: kevesekre jellemző) létmód nem jelenthet erkölcsi értékítéletet, egyszerűen csak **állapot-meghatározást** (ld. balkezesek, Rh-negatívok, szőrtelenek, szőrösök, fordított belső szervekkel élők, stb.), és a pedagógusoknak a feladata ennek a világos közvetítése.

- Ez utóbbi elv akkor is igaz, ha a tanár vagy akár az intézmény olyan vallási világnézetet követ, ami az azonos neműek közötti szexuális aktust bűnösnek ítéli. A meleg identitású dolgozót és tanulót ettől függetlenül megilleti méltóságának tisztelete, és így identitásának elfogadása. Ezzel kapcsolatban fontos látni továbbá, hogy az egyes vallási közösségeken belül is többféle nézet él együtt (ld. számos protestáns keresztény egyházban a meleg lelkészek elfogadottságát).

- Nemcsak az egyenlőséghez, de a különbözőséghez is joga van mindenkinek, minden ember egyedi és megismételhetetlen – épp ez adja egyik legszebb, legfontosabb értékét.

- **Az LGBT létmód nem betegség**, az LGBT emberek ép, egész, harmonikus életet képesek élni, ezért nem lehet és nem kell ebből senkit kigyógyítani: ezért etikai alapszabály, hogy ilyen jellegű tanácsokat pedagógus nem adhat és nem lehet ez semmilyen pedagógiai folyamat direkt vagy indirekt célja.

- **Az LGBT létmód** társadalmi értelemben semmiképpen **nem bűn**, ezért helytelen az LGBT embereket (tanárokat, tanulókat stb.) arra kényszeríteni, hogy ezt „szégyelljék” vagy „bevallják”.

- Bármely nemi identitás és orientáció természetes és tiszteletre méltó, amennyiben ezt az adott személy a sajátjának vallja

- A sokféleség értéként kezelése természetesen nem jelenti olyan szexuális viselkedésformák tolerálását, amelyek bűncselekmények (szexuális zaklatás, pedofília, nemi erőszak, stb.)

- Az erőszak, az agresszivitás elfogadhatatlan az LGBT emberekkel szemben is (testi, lelki, verbális szinten egyaránt). Az intézménynek mindent meg kell tennie, hogy ez ne történjen meg és hogy ez a tilalom világosan közvetítődjön a tanulók számára.

- A férfi/női sztereotípiák, gondolkodás- és viselkedésmódbeli elvárások nem kényszeríthetők rá

biológiai nemük szerint minden egyes gyerekre, hiszen a személyiség szabad kibontakoztatásában és nem annak elfojtásában, megalázásában kell a nevelőknek segíteni a gyermekeket

- Az agresszivitás nem társítható nemi szerepekhez, ezzel igazolva és felmentve az igazságtalan és jogtalan viselkedésmódokat.

- Az LGBT tematikával való találkozás ugyanúgy nem opcionális a tanulók számára (függetlenül világnézetüktől vagy szüleik világnézetétől) mint bármelyik más kisebbség helyzetével való szembesülés vagy akár az emberi jogi nevelés. (Ezzel együtt érdemes a pedagógiai folyamatban a fokozatosság és dialógus alapelveit betartani, amennyiben fenntartásokkal, ellenérzésekkel találkozunk, fenntartva ugyanakkor a téma kikerülhetetlenségének elvét.)

- Az LGBT témakört a demokrácia, az emberi jogok és a kisebbségek témakörébe helyezve tárgyaljuk,

mert így lesz világos jelentősége: nem elsősorban szexuális kérdéssről van szó.

- A különféle vélemények tiszteletben tartása és a megszólalási lehetőség igaz a melegség témájára is, sőt kívánatos a demokratikus vitakultúra fejlesztésének jegyében mindaddig, amíg a vélemény illetve annak megfogalmazása nem kifejezetten kirekesztő és sértő az LGBT emberek számára.
- Az intézmények olyan légkört kell kialakítani, amiben minden tanuló (így az LGBT is) biztonságban fejlődhet, és fejlődéséhez pedagógiai segítséget kap.
- A pedagógusnak mindig úgy kell cselekednie, hogy tekintettel legyen az esetlegesen jelenlévő LGBT tanulóira, emberekre az intézményi közegben, akkor is, ha identitásukat nem vállalják nyilvánosan. A jogok tiszteletben tartása és a pedagógiai segítség nem csak az identitásukat nyíltan vállalókkal szemben támasztott alapelvek.

4. Pedagógiai stratégiák, utak

4.1. LGBT tematika a tantárgyakban

Az oktató-nevelő munka minden mozzanata, szándékoltan vagy spontán módon létrejövő helyzete egyaránt lehet építő, illetve romboló hatással. Minden pedagógus hat a diákjaira, és amennyiben emberformálásról, személyiségfejlesztésről, attitűdváltásokról beszélünk, akkor elsősorban a saját személyiségével nevel, avagy azzal a rejtett tantervvel, amit akár reflektálatlanul is, de nap mint nap akaratlanul, közvetít.

A nemiséggel kapcsolatos tudás, szemléletmód és meggyőződések nagyon mélyen gyökereznek bennünk, jórészt az elsődleges szocializációs közegből hozzuk, és csak kemény, tudatos szembesüléssel, feldolgozással, elszántsággal lehet a negatív sztereotípiáinkon, előítéleteinken változtatni.

Ebben a tudatosító, szembesítő, feldolgozó folyamatban a másodlagos szocializációs terepnek, az iskolának, és az ott dolgozó pedagógusoknak (egyéni- leg, személyesen) kell komoly részt és felelősséget vállalni.

Szinte minden tantárgy ad lehetőséget arra, hogy nyitott, demokratikus és toleráns módon megvitassuk az LGBT témát.

Tantárgyak és témakörök, szempontok,

amelyeknél érdemes az LGBT tematikát behozni és abban szemléletet váltani, avagy egyszerűen „művelni”.

Irodalom:

- klasszikus alkotók – így például Szapphó, Shakespeare, Verlaine, Baudelaire, Oscar Wilde, Thomas Mann – életrajzának, műveinek (,stb.), kapcsán;
- normák, normaszegés és következményei;
- örökérvényű erkölcsi dilemmák, hősök példaképek állítása, rombolása;
- erotika és pornográfia különbsége a szövegekben (Villon, Boccaccio);
- férfi és női sztereotípiák, jellemrajzok;
- érzelmek és szexualitás, a szexuális kultúra ábrázolása és értelmezése különböző korokban, különös tekintettel a modernizmus, a nemzedék, szexuális forradalom, posztmodern kor jellemzőire és szereplőire;
- női szerzők, női irodalom.

Nyelvtan

- a nemekre jellemző verbális és nonverbális kommunikáció, forma és tartalom;
- szókincs a nemiség hétköznapi (nem medikalizált és nem is obszcén) tematizálására;
- udvariassági formulák férfiak és nők között a beszélt, írott és irodalmi nyelvezetben, valamint a köznyelvben;
- szexuális áthallású, utalású nyelvi kétértelműség, játék;
- trágárság és szexualitás, argó és szexualitás.

Idegen nyelvek

- eltérő szocio-kulturális (*gender*) normák, szexuális tartalmú reprezentációk képen és szövegben;
- újszerű családmodellek, speciális szókincs, etimológia és sztereotípiák, fordítástechnikai dilemmák.

Történelem

- férfiak és nők szerepe a sorsfordító, nagy történelmi eseményekben;
- birodalmi és állami vezetők, meghatározó politikai szereplők neme;
- polgárjogi mozgalmak, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata;
- a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméje a nemekre és nemi irányultságra vonatkozóan;
- a nők jogi státusza, emancipációs küzdelme, a feminizmus történelme;
- a Nemzetközi Nőnap eredete;
- társadalmi igazságosság;
- a család (alapítás) szerepe és támogatottsága különböző korokban;
- vallási és világi törvények egybeesése és különbözősége;
- Holokauszt (homoszexuálisok deportálása).

Emberismeret, társadalomismeret, etika (osztályfőnöki)

- egészség, test-lélek-szellem harmóniája;
- pszichoszexuális személyiségfejlődés, a nemi érés érzelmi feldolgozása;

- normák, normaszegés és következményei;
- családi modellek sokfélesége és működése;
- érzelmek: szeretet, szerelem, szexualitás;
- biztonságos szexuális élet;
- nemi sztereotípiák, *gender*, előítéletek, diszkrimináció (szexizmus, homofóbia);
- proszociális viselkedés, empátia, tolerancia, szolidaritás;
- társadalmi igazságosság, béke;
- egyenlőség, szabadság, testvériség;
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata;
- aktív állampolgárság;
- civil érdek- és jogvédelem, mozgalmak;
- ökológiai etika, felelős családtervezés (túlnépesedés).

Médiaismeret és vizuális kultúra

- reklámok és nemi sztereotípiák;
- homofóbia és szexizmus a médiában (hírek, talk-show-k, sorozatok, szappanoperák);
- rejtett és nyílt manipuláció a képernyőn;
- képi, valamint szöveges (félre)tájékoztatás (pl. a Pride-okról);
- média és társadalmi összefogás, felelősségvállalás (jó példa: Novák Péter műsorai);
- meleg témájú műsorok és filmek elemzése.

Testnevelés

- vegyes (fiú-lány) csapatjátékok preferálása;
- egyéni és nem nemek szerinti követelményrendszer;
- az értékelésnél kerüendő a „bátor férfias”, és a „gyáva lányos” szókapcsolatok sztereotípia-erősítő használata;
- a nemi érés látható testi jeleinek tapintatos kezelése mind a tanár, mind a diákok részéről.

Biológia

- biodiverzitás a természetben és a társadalomban (bőrszín, testalkat, képességek, hajlamok, arányok, stb.);
- az emberi test, anatómiai ismeretek;
- a nemi érés szakaszai, jellemzői, testi, lelki nehézségei, traumái;
- a nemi vágy fiziológiája és érzelmi, erkölcsi

megítélésének jellemzői;

- a nemi élet biológiája, pszichológiája (öröm, veszélyek, biztonság, felelősség, stb.);
- nemzés, szaporodás;
- biztonságos szex;
- méhen belüli élet;
- egészséges élet.

Ének, Rajz. Művészettörténet

- alkotók, életművek, művészi szabadság;
- a nő mint alkotóművész;
- erotika és pornográfia a képeken;
- a női, férfi test (akt) fotókon, festményeken.

Földrajz

- demográfiai és gazdasági mutatók összefüggései a világ különböző országaiban;
- nők és férfiak munkakörei, foglalkoztatottsága;
- LMBT emberek geográfiai elhelyezkedése, mozgása (érdekes nemzetközi kutatások).

4.2. Módszerek a tanórákon és tanórákon kívül

Az iskolai légkörteremtés módszerei

Amint a pedagógiai alapelvekben megfogalmaztuk, az egyik legalapvetőbb feladat az iskolában vagy más nevelési-oktatási intézményben, hogy az LMBT fiatalokat (is) megfelelő (biztonságos, elfogadó, felelősségre épülő, nevelő stb.) iskolai légkör vegye körül. Ez azt jelenti, hogy olyan környezetet igyekszünk teremteni, amelyben a különbözőség, sokszínűség érték, amelyet az egymás iránti felelősség érzete hat át, és amelyben a kisebbségek védelme, többek között

a szexuális kisebbségeké is megosztott alapérték. Egy olyan iskolai közeg kialakítása a cél, ahol a diákok egymásra szólnak rá, ha bárki valamely csoportot, személy degradáló kifejezéssel illet, ahol egy meleg fiatal bátran vállalhatja önmagát, mert az esetleges atrocitásoktól megvédi a közösség, ahol a diákok maguk tenni akarnak azért, hogy az iskolai és iskolán kívüli környezetben elfogadóbb, az LMBT emberek jogait tiszteletben tartó környezet alakuljon ki. Természetesen a pedagógiai fokozatosság jegyében és reálisan gondolkodva ezek olyan célok, amelyek felé folyamatos munkával kell közelítenünk. Megvannak azok az utak és módszerek, amelyek az ilyen légkör kialakulását elősegíthetik:

- nem közvetlenül iskolai feladat, de nagy szükség lenne a nemzetközi gyakorlatban ismert policy jellegű oktatáspolitikai intézkedésekre a témában:
 - az Egyesült Államokban 8 tagállam joga biztosít kifejezetten védelmet tanulók szexuális orientációja alapján; Kalifornia, Minnesota és New Jersey zaklatás-ellenes (*anti-bullying*) szabályozásában szerepel kifejezetten a nemi identitásra és kifejezésre vonatkozó védelem (2003-as adat);
 - Ausztráliában: Victoria Államban *safe school strategy* (biztonságos iskolák stratégia); a szexuális úton terjedő betegségek (STD-k) és HIV elleni nemzeti stratégiai tervben a középiskolák számára jelen van az eltérő szexuális orientáció kérdése;
 - Nagy Britanniában: a *Department for Children, Schools and Families* már 2000-ben törvényi szintű rendelkezést (Statutory guidelines in Sex and Relationship Education Guidance) alkotott arról, hogy a szexuális nevelésben minden tanuló szükségleteire figyelni kell, és az iskolának intézkedési tervet kell készítenie a homofóbián alapuló *bullying*-ellen;
 - egyéb nem ellenőrzött (dokumentált) adatok: Svédországban, Írországban, Norvégiában és egyre több nyugat-európai országban is több intézkedés írja, illetve mozdítja elő a melegség tematikájának iskolai feldolgozását (etika tanárok képzése, a biztonságos légkörteremtés illetve a szexuális nevelés részeként, stb.)
 - negatív példa: Litvánia 2009-ben megtiltotta, hogy az iskolákban a homoszexualitásról beszéljenek;
- fontos, hogy az iskolai dokumentumokban –

összhangban az EU-s társadalmi szabályozásokkal – más kisebbségek mellett **néven nevezve jelenjen meg az LMBT kisebbség** mint védelemre szoruló csoport, illetve az LMBT tematika (a Pedagógiai Programban, a Házirendben, helyi tantervben): ez azt a világos üzenetet jeleníti meg, hogy fontos téma az iskola számára az LMBT emberek helyzete és így maguk az iskolai közösség LMBT tagjai is;

- az **iskolai demokrácia** megfelelő működése mindenképpen segít mindenféle kisebbség számára megfelelő környezet megteremtésében, ezért kívánatos a részvételre és aktivitásra épülő, a tanulói kezdeményezéseket előmozdító diák önkormányzat (DÖK) szervezése, amely nem csak a képviselők szűk csoportját szólítja meg. Természetesen szükség van képviselőkre, mivel ők maguk – képzések segítségével például – a társaik között az emberi jogok tiszteletének előmozdítói lehetnek;

- az **indirekt nevelési módszerek** egyébként is nagyon lényegesek a légkörteremtésben:

- olyan hagyományteremtés segítése, amelyben nem sikk a homofóbia és más kisebbségek kirekesztése;

- viták, vitafórumok szervezése (iskolai szinten is);
- az iskolai honlap anyagai között kisebbségi és LMBT témák megjelenítése;

- iskolai kiállítások a témában;

- a közös szabályalkotás (osztályszabályzat, iskolai házirend közös átírása) során kitérni az LMBT fiatalok helyzetére is, közös szabályokat alkotni, amelyek kifejezetten őket védik;

- iskolai tolerancia vagy emberi jogi nap szervezése a DÖK-kel vagy más diákkörrel együtt, amelyre meghívják az LMBT szervezetek képviselőit is;

- kooperáció alkalmazása mindenféle szinten az iskolában, az LMBT tematikához is kapcsolódó kooperatív módszerek;

- iskolai toleranciadíj, stb.

- az iskola *bullying*-ellenes stratégiát dolgozhat ki, amelyben szintén explicit módon megjelennek az LMBT fiatalok;

- fontos természetesen a világos tanári példaadás és azonnali reakció a homofóbiára, illetve a toleráns viselkedés megerősítése;

- végül maguk a következő részben bemutatott

játékok és gyakorlatok is részei annak, hogy az iskolában megfelelő légkört teremtsünk.

Konkrét módszerek tanórákra, osztályfőnöki órákra, szabadidős programokra

A kötet szűkös keretei miatt nincs mód arra, hogy egy részletes módszertárt mutassunk be. Az emberi jogokra és a kisebbségekre vonatkozóan számos módszertani útmutató létezik már, amelyeket jól lehet használni az iskola életében. Nagyon fontos, hogy használjuk ezeket a játékokat, gyakorlatokat az osztályfőnöki órákon, kirándulásokon, táborokban, szakkörök esetében. Itt most csak felsorolásszerűen bemutatjuk a különféle módszereket, egy-egy példát kiemelve, különösen olyanokat, amelyek kifejezetten az LMBT tematikához kapcsolódnak. A részletes leírások, a módszertani útmutatók a jelzett kiadványokban találhatók.

Az ismerkedés módszerei

Számos jól ismert módszer van, amelyben előkerülhet az LMBT tematika. Például amikor saját magunkra vonatkozó állításokat kell mondanunk (a „Levelet hoztam” játékban, ahol helyet cserélnek az üres székért harcolva a résztvevők, akikre igaz a középen álló mondata): ebben előkerülhetnek olyan állítások mint, hogy nekem van meleg barátom, én ismerek melegeket stb. Arra ügyeljünk, hogy senkit se hozzunk kellemetlen helyzetbe, például ne kényszerítsünk coming-outra egy-egy állítással vagy bemutatkozó feladattal.

Önértékelést segítő módszerek

A jobb önismeretet és önértékelést segítő gyakorlatok (pl. játékok, amelyekben szembesülnek azonosságokkal és különbözőségeikkel) áttételesen segíthetnek mind a meleg fiataloknak önellfogadásukban, mind a nem meleg diákoknak, hogy biztos önértékeléssel másokat is tudjanak értékelni, elfogadni.

A bizalomépítés módszerei

Az egymásra hagyatkozás módszerei jó alapozói a megfelelő légkörnek, amelyben az LMBT témák is előkerülhetnek.

Közösségépítő módszerek

A közösségi tudatosságot, az együttműködést segítő minden módszer (a közös név választásától a közösségi szabályalkotáson át, az együtt megoldandó feladatokig) segíthet abban, hogy mindenki, így az LMBT fiatal is megtalálja a befogadó közösségben a helyét.

Nemi különbségekhez, sztereotípiákhoz kapcsolódó módszerek

A gyakorlatok a sztereotípiák tudatosítását, leépítését szolgálják (pl. lányok a gyűjtsék össze, hogy a fiúk mit gondolnak róluk és fordítva, a gyűjtés után hasonlítsák össze, beszéljék meg a tapasztalatokat). Ez jó alap a nemi identitás kérdésének a megalapozásához, a nemi sokszínűség kérdésének felvetéséhez, és ehhez kapcsolódóan említést tehetünk az LMBT emberekhez kapcsolódó sztereotípiákról is.

A kirekesztés megjelenítése

A fent bemutatott gyakorlatok során körültekintően kell eljárni. Megfelelő közegben jól működnek és jól érzékeltetik a kirekesztés mechanizmusait. Érdekes még szólani a „Tégy egy lépést előre!” gyakorlatról, amelyet bátrabban használhatunk, mert a résztvevők szerepeket vesznek fel és a társadalmi előrehaladást jelenítik meg, és az „Egyet kizárunk” játék.

A saját identitásra reflektálás módszerei

Ide tartozik az identitásfa készítése vagy „Te hol állsz?” és az „Identitásvirág” gyakorlatok, amelyek jó megalapozást jelentenek a többségi és kisebbségi identitás témájához.

A meleg emberek helyzetének tudatosítása

Számos olyan saját élményt nyújtó gyakorlat van, amelyben a résztvevők mintegy belebújhatnak LMBT emberek bőrébe és így megtapasztalhatják, mit jelent meleg emberként élni. Ilyen az „Első szerelem” gyakorlat, amely tudatosítja a résztvevőkben, hogy mennyire másképp élheti meg egy heteroszexuális és egy homoszexuális kamasz az első szerelem élményét. Ennek során a vezető állításokat sorol fel: pl. kézenfogva mehettünk a szerelmemmel az utcán, és vagy heteróként vagy melegként kell beleélnie magát a résztvevőknek az első szerelem élményébe. A gyakorlat során sorra leülnek, akik az állítások nagy részére igennel tudtak felelni, és így szembeütnő, hogy a végén a „melegek” maradnak sokkal tovább állva, tehát rájuk sokkal kevesebb olyan állítás igaz, ami a heteró fiatalok esetében természetes. Jellemzően hasonló a „Homofóbia vizualizáció” gyakorlat is, amelynek során a homofóbia következményeit tapasztalják meg a résztvevők beleélve magukat egy meleg fiatal helyzetébe, aki melegsége miatt elveszít számos számára kedves és fontos személyt és dolgot.

A melegséggel kapcsolatos ismeretek feltárására és elmélyítésére szolgáló módszerek

Az LMBT témával kapcsolatos érzékenyítés egyik módja, ha a résztvevők melegséggel kapcsolatos totót, vagy igaz-hamis állítássorozatot töltenek, amelyet aztán közösen megbeszélnek. Kioszthatunk tévhiteket és igaz állításokat is vegyesen, és el kell dönteniük a diákoknak, hogy melyik igaz és melyik tévhit.

Kérhetjük a fiatalokat, hogy soroljanak fel fogalmakat, amik a melegségről eszükbe jutnak (írjuk a táblára, vagy ők maguk írják a táblára), ezekhez hozzátehetünk néhányat (például, ha nem mondták, akkor mi említhetjük a rejtőzködést, vagy a transzszexualitást stb.), és aztán megbeszéljük a fogalmakat.

Előre elkészített fogalmakkal is dolgozhatunk, amiket a teremben kifüggesztünk, és mindenkinek ahhoz a fogalomhoz kell állnia, amit úgy gondol, hogy meg tud magyarázni. Ezután egyenként megbeszéljük a definíciókat.

Kooperatív oktatási módszerek

Tévhit, hogy csak a kifejezetten neveléshez, osztályfőnöki órákhoz kapcsolódó módszerek, gyakorlatok fejlesztik a szociális kompetenciát. Az oktatásban is gyakran alkalmazzák az olyan kooperatív módszereket, amelyekben a kölcsönös függés és egymás segítése a központi elem (tehát nem egyszerűen csoportmunkáról van szó, hanem például a közismert mozaik-módszerről). Ezek a gyakorlatok segíthetik az LMBT fiataalt is, hogy helye legyen a közösségben, és olyan építő közösségi légkört alakuljon ki a tanulócsoporthoz, amely biztonságos környezetet jelent és az LMBT kérdések feldolgozását is megalapozza. Természetesen melegséghez kapcsolódó témákat is feldolgozhatunk valamilyen kooperatív módszerrel.

Vitamódszerek

A vita nagyon fontos indirekt nevelési módszer és nagyon sokféle téma feldolgozásánál alkalmazható. Ennek számos formája van: a ping-pong vita (egymásnak feszülő egy-egy állítás és viszontválasz), panelvita (vélemények képviselőinek vitája, majd közös megbeszélés), képviseleti vita (csoportok képviselői vitatkoznak), akvárium vita (kisebb belső kör vitatkozik, majd közösen vitázunk), parlamenti szimuláció (politikai pártok helyett „vélemény pártok” vitája), bírósági vita (amelyben védelem és vád áll egymással szemben), a klasszikus disputa, amely a hazai disputamozgalom sajátja stb. Fontos, hogy a gyakorlat során diákok tanulják meg a vitakultúrát és az érvelést, és ezért ne egyszerűen vessünk fel egy kérdést a vitára, hanem a fent említett szabályozott keretek között szervezzük meg azt, és lehetőleg a diákok ne kerüljenek többször feltétlenül mindig abba a csoportba, amelyik a saját véleményüket tükrözi, hanem véletlenszerűen soroljuk be őket. Számos LMBT témát is vitára bocsáthatunk a leginkább éles kérdésektől, mint nevel-

hessenek-e gyermeket a meleg szülők, a komplexebb problémákig, mint például kilépjen-e a kapcsolatból az a házas, családos ember, aki rádöbben a melegségére (elfogadja azt).

Szimulációk

A szimulációk vagy szerepjátékok nagyon jó módszerek arra, hogy helyzeteket tapasztaltassunk meg és elemezzünk együtt a diákokkal. Ennek is számtalan formája létezik: amikor eljátszanak a diákok csoportokban helyzeteket, amikor elkezdik valakik játszani a helyzetet, a többiek leválthatják a szereplőket vagy bekapcsolódhatnak, amikor kiadott instrukciók alapján játszanak a szereplők stb. A jelen kiadványban, és a kapcsolódó tréning tematikájában is több példa van szituációkra, amelyek a melegség témájához kapcsolódnak. A fiataloknak különösen fontos lehet a meleg diákok helyzetével szembesülniük a szimulációk során, de olyan jelenetet is eljátszhatunk, ahol a nyitott tanuló a felnőttek (pl. szülő) előítéletességével találkozik és arra reagál.

Projektek

A projektek egyre népszerűbbek a pedagógiai módszertanban, és nagyon jók arra, hogy a diákokat valóban aktív részesévé tegyék a tanulási folyamatnak. A melegséghez kapcsolódóan is lehet projekteket szervezni a fiatalok között: például filmek, plakátok, tájékoztató füzetek, mini-szindarabok stb. mint produktumok LMBT témában; vagy például LMBT történelem, meleg hírességek, emberi jogi szabályozások, nemzetközi helyzet, meleg élettörténetek stb. mint választható témák.

Filmek feldolgozása

Nemcsak a vizuális kommunikáció ismeretkörhöz, hanem osztályfőnöki órákhoz, illetve szabadidős programokhoz kapcsolódóan is jó módszer bizonyos LMBT tematikájú filmek feldolgozása. A Háttér Társaság honlapján bőséges filmtárat találunk. Különösen érdekesek lehetnek a meleg középiskolásokról

készült filmek, mint a Nyílt kártyákkal (*Get Real*), amelynek témája az iskolai *coming out*, ehhez már magyar felirat is van hozzá.

Iskolán kívüli látogatások

Meglátogathatunk a diákokkal meleg szervezeteket, kiállításokat, emberi jogi rendezvényeket.

Meghívások, vendégek

Az iskolára egyre inkább úgy tekintünk a demokratikus társadalmakban mint nyitott intézményre, amelyben a pedagógusok együttműködnek a szülőkkel, a helyi közösség szereplőivel, más társadalmi csoportokkal, szereplőkkel és szervezetekkel a fiatalok nevelésében. Ennek fényében az iskolák gyakran hívnak meg olyan vendégeket, akik saját tapasztalatikról tudnak beszélni a diákoknak. Így gyakran tartanak órát volt drogfüggő fiatalok vagy volt bűnelkövetők az iskolákban, illetve különféle kisebbségek képviselői: fogyatékkal élők, romák, menekültek, zsidók, melegek stb. Hazánkban az Amnesty International kezdeményezésére a különféle informális nevelést folytató, kisebbségekhez kapcsolódó iskolai kezdeményezések közös programot kínáltak fel 2009/2010-ben néhány iskolának, amely egyrészt a látogatásokra épült, másrészt az iskolákban a látogatások között a pedagógusok projekteken, órai feladatokon keresztül tovább dolgoztak a meglátogatott osztályokkal a témákon. Nagyon hasznos lehet egy ilyen komplex, az iskola emberi jogi nevelését is elősegítő program. Ennek része volt, és ha folytatódik a része lesz a Melegség és megismerés iskolai program is, amelyet a 4.3. alfejezetben mutatunk be kiadványunkban.

Átfogóbb stratégiák: külföldi kezdeményezések⁸

A pedagógusok által a mindennapokban használható módszereken kívül számos példáját látjuk a nemzetközi gyakorlatban olyan átfogóbb kezdeményezéseknek, amelyek legtöbbször LGBT ügyekkel foglalkozó szervezetektől indulnak, és az iskolai közeget nemzeti vagy regionális szinten segítik az LGBT tema-

tika feldolgozásában. Erre mutatunk be itt néhány példát felsorolásszerűen.

LMBT Akciócsoport a biztonságos iskolákért (Új-Zéland)
PPTA (Post Primary Teachers' Association)/Te Wehengarua szervezet projektje: oktatási segédanyagok biztosítása tanárok részére, lobbitevékenység. Célja: iskolák biztonságosabbá tétele LGBT diákok, család- illetve klántagok és tanárok számára.

LMBT oktatási hálózat (nemzetközi)

A *GALE Network* projektje: honlap, amely projektleírásokat, segédanyagokat tartalmaz, valamint kapcsolatot teremt a témában dolgozó tanárok között. Célja a hálózatépítés, információcsere.

Szexuális sokszínűség brosúra (Franciaország)

Az *LMDE – Santé des étudiants* tájékoztató füzet a diákoknak a szexuális sokszínűségről. Célja: szexuális kisebbségek létének tudatosítása, a tévhitek eloszlatása.

Plakát- és képeslapkampány (Írország)

A *BeLonG To Youth Project*, Egyenlő Bánásmód hatóság közös projektje, amelynek alapjául szolgáló kutatást a Dublini Egyetem készítette. Poszterek és képeslapok terjesztése „A barátom meleg, és ez nekem oké” felirattal (angol és ír nyelven). A plakátot minden középiskolának elküldték; képeslap pedig ott volt a diákok által látogatott boltokban, kávézókban is. A projekt célja a kutatásokban kimutatott iskolai homofób zaklatás (bullying) csökkentése volt.

Oktatófilm (Finnország)

A *SETA, Sateenkaariperheet* szervezetek projektje: 2 rövid oktatófilm gyerekekkel foglalkozó szakembereknek és gyerekeknek, valamint egy ehhez kapcsolódó tájékoztató füzet: általános alapelvek, az oktatófilmeket feldolgozó feladatok, szójegyzék; finn, svéd, angol, francia, orosz és olasz felirattal. Célja az LGBT szülők gyerekeinek elfogadtatása, létezésük tudatosítása. Az anyagokat minden iskolának kiküldték.

Meleg holocaust kiállítás (Lengyelország)

A Campaign Against Homophobia szervezet projektje. Kiállítás az egyetemi könyvtárban a Holocaust meleg vonatkozásairól; módszertani füzet tanároknak a meleg Holocaust tanításához. Célja: a Holocaust meleg vonatkozásainak tudatosítása elsősorban a diákok és történelemtanárok számára.

Meleg-heteró diákszövetségek (USA)

A GLSEN (Gay Lesbian and Straight Education Network) szervezet fogja össze a már említett iskolai/egyetemi csoportokat, klubokat, amelyek szervezett összejöveteleket tartanak és projekteket folytatnak.

Meleg történelem hónapja (Nagy-Britannia)

A kezdeményezés lényege, hogy a csatlakozó intézményekben minden év februárjában valamennyi tantárgyból meleg jellegű témakörök kerüljenek elő (források az interneten és tanárok saját ötletei), valamint a diákok készítsenek projekteket a témában. A cél: a melegek elhallgatott történelmi jelenlétének tudatosítása. Finanszírozását az Igazságügyi és Egészségügyi minisztérium, az Amnesty International, valamint a rendőrség és különböző cégek biztosítják.

Élő Könyvtár (Szlovénia és számos más ország, köztük Magyarország is)

A látogatók „kikölcsönözhetnek” kisebbségekhez tartozó (pl. LGBT) embereket és kérdéseket tehetnek fel nekik. A kezdeményezés célja a kisebbségek iránti előítéletek eloszlátása személyes történetek alapján.

„Storytelling” alapú projektek (Ausztria és számos más ország, többek között Magyarország is)

Két önkéntes (1 férfi, 1 nő) iskolákban, felsőoktatási és egyéb ifjúsági intézményekben (klubok stb.) órákat tart, és ezeken első személyben nyújt információt az LGBT emberek életéről.

Ilyen kezdeményezés a hazai *Melegség és megismerés iskolai program* is, amelyet szintén felhasználhatnak a középiskolai tanárok, egyetemi oktató munkájukban, ha meghívják a program résztvevőit. A program, illetve annak tapasztalatainak összefoglaló leírását nyújtja a következő alfejezet.

4.3. Iskola és melegség: a Melegség és megismerés program tapasztalatai alapján

A Melegség és megismerés a **Labrisz Leszbikus Egyesület** és a **Szimpozium Egyesület** közös iskolai nem-formális nevelési programja. A Labrisz 2000-ben, az Európai Unió PHARE Demokrácia Projektje támogatásával kezdett bele Melegség és megismerés című projektjébe.

A program céljai

- A fiatalok és tanáraik, nevelőik melegséggel kapcsolatos ismereteinek bővítése; tévhitek, félelmek eloszlátása.
- A melegség mint identitás megjelenítése személyes élettörténeteken keresztül; érzékenyítés a meleg emberek problémái iránt.
- A melegség mint társadalmi jelenség megmutatása, az ezzel kapcsolatos problémák számbavétele.
- Pozitív attitűdök kialakulásának segítése; a megbélyegzés, kirekesztés elleni közös felelősségvállalás szükségességének tudatosítása.
- Biztonságos környezetet teremtése, amely minden diák fejlődését szolgálja; a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberekkel kapcsolatos előítélek eloszlátása. Olyan környezetet kialakítása, amely tiszteletben tartja a tanulók sokféleségét, így a LMBT tanulókat és szüleiket is.
- Segítség a pedagógusoknak, hogy megfelelően tudjanak reagálni, ha valakit szexuális orientációja miatt csúfolnak vagy zaklatnak, és tudjanak válaszolni és segíteni, ha egy tanulónak ezzel kapcsolatban kérdései, problémái vannak.
- A szexuális kisebbségekhez tartozó fiatalok számára elérhető segítő szolgálatok bemutatása a pedagógusoknak, hiszen gyakran előfordul, hogy a meleg diákok először tanárunknak tudják elmondani, ha így érznek.
- A pedagógusok, a diákok és családjuk figyelmének felhívása a témával hitelesen foglalkozó szakirodalomra, forrásokra és szervezetekre.

A program leírása

A programban speciálisan képzett önkéntesek dolgoznak, sokuk pedagógus vagy pszichológus végzettségű. *Két meleg felnőtt*, lehetőség szerint egy férfi és egy nő vállalkozik arra, hogy beszélget a fiatalokkal a melegről, saját történetén, életeményein keresztül is szemléltetve azt, hogy milyen nehézségekkel kell megküzdenie egy meleg fiatalnak, felnőttnek és mit jelent a melegség a hétköznapi életben.

A beszélgetések egyszerre tartalmaznak *didaktikus elemeket* (pszichológiai, szociológiai fogalmak tisztázása, meleg jelképek, mozgalmak, egyesületek ismertetése) és személyes, *szubjektív történeteket*, nézőpontokat (lásd a mellékelt óravázlatot). Az órák párbeszédeselek, kérdésfelvetőek, a hiteles ismeretek bővítését segítik, és *nem céljuk a fiatalok meggyőzése*, etikai és/vagy vallási nézeteik megkérdőjelezése. Céljuk viszont olyan fogalmak tisztázása, mint sztereotípiák, homofóbia, hetero-, bi-, homoszexualitás, transzneműség, transzvesztitizmus, nemi identitás, nemi orientáció, szabadságjogok, *coming out* (előbújás).

Fontos része az óráknak a melegséggel kapcsolatos tévhitek és előítéletek (mint például, hogy a homoszexualitás bűn, betegség, nem természetes állapot, társadalomromboló; egyesek „divatból” lesznek azok, a meleg férfiak mind nőiesek, a meleg nők mind férfiasak; a lealacsonyító kifejezések használata nem minden esetben bántó; a felvonulás provokáció stb.) megvitatása és eloszlatása, valamint pozitív attitűdök és a segítőkész magatartás előmozdítása a résztvevőkben. Sor kerül az érdekvédő szervezetek tevékenységének bemutatására, elérhetőségük megadására is.

Az interaktív foglalkozások 45 perctől a 3 óráig tartanak, ideális esetben legalább 1,5 óráig, például:

- középiskolákban
 - osztályfőnöki óra,
 - társadalomismeret, emberismeret vagy etika óra,
 - diák-, tolerancia-, egészségnap, iskolai napok,
 - diák-önkormányzati emberi jogi képzés keretében.

- főiskolákon, egyetemeken
 - előadások, szemináriumok,
 - kari napok, szenzitivitás-tréningek stb.
- egyéb alkalmakkor
 - emberi jogi világnap, esélyegyenlőségi rendezvény,
 - tanári továbbképzés, tantestületi értekezlet,
 - LMBT fesztivál workshopja.

Egy tipikus óravázlat:

• Bemutatkozás

Az előadók elmondják a nevüket, és néhány, általuk fontosnak tartott információt saját magukról, illetve a programról.

• „Jégtörő” játék

Különböző mozgásos hangulatoldó feladatok, amelyek azt is demonstrálják, milyen közös jellemzőik vannak az óratartóknak és a résztvevőknek.

• Asszociációk, fogalmak tisztázása

A diákok már meglevő tudásának feltérképezése, az őket leginkább foglalkoztató kérdések beazonosítása.

• Szabad beszélgetés a felmerült kérdésekkel kapcsolatban

A kérdéseket bármikor feltehetik a résztvevők az óra folyamán, de kérdés-válasz blokk is szerepel a kötetlenebb beszélgetésre.

• A diszkrimináció formái

Közösen összegyűjtik, milyen formákban jelentkezhet a hátrányos megkülönböztetés általában, illetve specifikusan a meleg és leszbikusok esetében. Konkrét helyzetgyakorlatokkal, szerepjátékkal érzékenyítik a résztvevőket, hogy észrevegyék, hogyan lehet a melegeket diszkriminálni (családban, munkahelyen, médiában, utcán, iskolában: bántalmazás, kirekesztés, elbocsátás).

• Mit tehetek én?

A diákok megbeszélik, milyen módokon lehet reagálni, ha azt látják, hogy valakit diszkrimináció ér (pl. csúfolódás, „szívadás”, verbális vagy fizikai megalázás, agresszió).

• Hova fordulhatunk segítségért?

Segítő- illetve jogvédő szervezetek elérhetőségeinek megadása.

Értékelés

A Melegség és megismerés program keretében eddig (2010 nyara) megtartott több mint 300 foglalkozás sikeres volt. Az első években inkább vidéki iskolákból érkezett meghívás, főleg szakközépiskolákból. Később budapesti iskolák, illetve gimnáziumok is felfigyeltek a programra. Egyre több egyetemre és főiskolára sikerül eljutnia a projektnek, nagyon fontos a tanár- és a pszichológusképzés részvétele.

A megadott témakörökön belül a diákok kérdései irányították a foglalkozásokat, és a középiskolások többségben nyitottak, elfogadónak bizonyultak. A foglalkozások után általában azt az érzésüket fogalmazták meg, hogy valóban furcsa, hogy nem találkoztak még olyan melegekkel, akik nyíltan beszéltek volna magukról; arról, hogy hogyan élnek melegként a társadalomban és szűkebb környezetükben, mikor jöttek rá, hogy melegek, és azt hogyan élték meg. Érdekes, és állandóan megjelenő kérdés, hogyan fogadta el őket a családjuk, és hogy miért gondolják fontosnak, hogy szó legyen a melegségről a családban, iskolában egyaránt.

A diákok véleménye, értékelő kérdőívek eredményei alapján

Minden foglalkozás után anonim értékelő kérdőíveket töltenek ki a részt vevők. Egy 2008-as, 208 középiskolás válaszadót értékelő szakasz eredményei alapján:

- a programot 39% értékelte fontosnak, 17% nagyon fontosnak, 6% betiltaná
- 49% ismert már meleget, 29% nem
- az órát az őszinte, nyílt, nyugodt, felvilágosító, hiteles, oldott, magabiztos, humoros szavakkal jellemezték
- az órán előforduló témáknak a következőket jelölték meg: előítéletek, személyes történetek, szervezetek, rejtőzködés, házasság, gyermekvállalás, előbújás
- 60%-uknak nem voltak előítéletei, 13%-nak igen
- 90%-uk érezte úgy, hogy volt alkalmuk feltenni a saját kérdéseiket

- 63% eddig sem ítélte el a melegeket, ezután sem fogja; 5% eddig elítélte, most kezdte megérteni

A program referenciái

Médiaszereplés:

- 2007. október 28. Kossuth Rádió, Smink nélkül: <http://www.mr1-kossuth.hu/index.php/Szolgaltato-es-magazin/Smink-nelkul.html>
- 2007. november 22. TV2, Strucc: http://webcast.tv2.hu/dynamic/index.php?m=video&video_id=40352
- A Magyar Nemzetben megjelent egy elfogult, lejárató cikk a Melegség és megismerés programról. Ennek hatására nyilatkoztunk a Kossuth Rádiónak, a Tilos Rádiónak, a Lánchíd Rádiónak, a TV2 Mokka c. műsorának, valamint a BpTV-nek. 2008. december 11. TV2, Mokka: http://webcast.tv2.hu/mokka/index.php?m=video&video_id=386724
- A Tilos rádió „Szappanopera helyett” c. műsora: <http://tilos.hu/index.php?form=archivum&y=2009&m=10&sel=2009-10-14>
- 2010. április 24. m1, Fogadóóra (09:18-tól): http://videotar.mtv.hu/Videok/2010/04/24/17/Fogadoora_2010_aprilis_24_.aspx

Középiskolák

- Békésy György Postaforgalmi Szki., Budapest
- Bolyai János Gimn. és Kereskedelmi Szki., Ócsa
- ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnázium és Kollégium,
- ELTE Trefort Ágoston Gyakorlóiskola, Budapest
- Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Ált. Isk. és Gimn., Budapest
- Hajnóczy József Gimn. és Humán Szki., Tiszaföldvár
- Közgazdasági Politechnikum, Budapest
- Közgazdasági Szakközépiskola és Szakiskola, Budapest
- Nagy László Ált. Isk. és Gimn., Budapest
- Radnóti Miklós Közgazdasági Szki., Pécs
- Xántus János Idegenforgalmi Középiskola
- Waldorf iskolák: Fót, Pilisszentlászló, Budapest (Óbuda)

Főiskolák, egyetemek

- Budapesti Gazdasági Főiskola
- ELTE-PPK, Budapest
- ELTE Bárczi Gusztáv Főiskola
- Eszterházy Károly Főiskola, Eger
- Wesley János Lelkészképző Főiskola

Terveink

- pályázati források elérése
- új kiadványok szerkesztése, régiak modernizálása
- adminisztráció, Melegség és megismerés dokumentáció rendszeresítése
- akkreditációs programcsomag
- Melegség és megismerés saját honlap
- PR a médiában, új kampány (YouTube)
- kapcsolatépítés hasonló, vidéki oktató programokkal
- pedagógiai kutatás, publikációk
- tanárklub létrehozása
- a program kiterjesztése egészségügyi dolgozók, rendőrök, pszichológusok, szociális munkások érzékenyítésére

5. Esetek és megoldási lehetőségek

Ebben a fejezetben három valós és tipikus esetet mutatunk be példaként. Ezek egyrészt jól illusztrálják, milyen jellegű problémák merülhetnek fel az iskolai közegben a melegséggel kapcsolatban, másrészt módszertanilag is felhasználhatók különösen a tanárképzésben, tanár-továbbképzésben, felsőoktatási hallgatóknál a melegség (és iskola) témájának feldolgozásában. Az esethez kapcsolódóan megadjuk a tipikus és a kíváncsú magatartásformákat, illetve a lehetséges megoldásmódokat, valamint instrukciókat nyújtunk feldolgozásukhoz.

A meleg tanár szülői bepanaszolása: igazgatói döntés

Egy szülő, miután látta a tévében a megleghívónuláson a gyermeke egyik tanárát, megvádolja őt azzal, hogy rossz hatással van a diákokra, mert meleg. Azt követeli az igazgatótól, hogy rúgja ki a tanárt. Az igazgató nem

tudja, hogy döntsön, mert saját állását félti. Nemsokára szavazás lesz az ő pozíciójának megerősítéséről és fél, hogy ha nem az elvárásoknak megfelelően dönt, akkor nem erősítik meg állásában. A tanáriban is „kibeszélik” a kollégát a háta mögött.

Az esetet eljátszhatjuk párbeszédre lebontva:

- igazgató és szülő
- igazgató és helyettese (megosztja a gondolatait)
- igazgató és tiltakozó, illetve elfogadó tanár
- igazgató és meleg tanár

az igazgató belső monológját eljátszva; illetve elemezhetjük a különféle szereplők szem- szögéből.

Tipikus mondatok, magatartásformák

Szülő:

- Ne tanítsa meleg tanár a gyerekeket! A végén még megfertőzi, vagy rábeszéli, hogy próbálja ki...
- Rossz példával szolgál a gyerekeknek, inkább az erkölcsös családi életre neveljék a fiatalokat!
- Nem szükséges a melegséget reklámozni, népszerűsíteni az iskolán belül, épp eleget foglalkozik vele a média...

Igazgató:

- Az állásommal játszok, ha annak híre megy a szülők között, hogy én egy homoszexuális tanárt fedezek, akkor nem fognak megerősíteni az állásomban.
- Rendben, akkor ne borzoljuk a kedélyeket, inkább menjen el a meleg tanár, kerüljük a melegség témát.
- A szülők a megrendelő, fontos, hogy minden tekintetben jó híre legyen a sulinak, ne kockáztassunk...
- Esetleg felajánlja, hogy tagadják le a tanár melegségét, aki ígérje meg cserébe, hogy kerülni fogja a nyilvánosságot mint meleg, nem megy el a Meleg Méltóság Menetére se, ahol felismerhetik szülők vagy diákok.

Tiltakozó tanár:

- Nem szükséges a melegséget reklámozni, népszerűsíteni az iskolán belül, épp eleget foglalkozik vele a média...
- A diákok kialakulatlan, fejlődésben lévő szexuális

irányultságát rossz irányba befolyásolja.

- Majd a védőnő, vagy a biológia tanár beszél erről a devianciáról, elég, ha tőle hallanak róla.
- A normális családi életre kell nevelni a diákokat.
- Bár kell toleranciára nevelni, de jobb, ha ezt a kényes témát kerüljük, annyi minden más kisebbséget is lehet példaként hozni.

Meleg tanár:

- alapvetően rejtőzködik az iskolában,
- ezért felajánlja, hogy keres másik állást, ha ez probléma,
- azt kéri, hogy szóljanak időben, ha állást kell keresnie.

Kíváncsú mondatok, magatartásformák

Szülő:

- Megbízik az iskola tanáraiban, hogy a lehető legjobb szándékkal tanítják gyermekeiket az élet dolgaira, így a sokszínűsége és a toleranciára is.
- Érdeklődik a téma iránt, beszélgetést kezdeményez róla szülői értekezleten, illetve megkéri az osztályfőnököt, hogy hívjon előadót a témában.

Igazgató:

- A sokszínűség jegyében szükségesnek tartja, hogy ne homogén legyen a tanári kar, kiáll minden tanára mellett, tartozzék az bármely kisebbséghez.
- Ismeri és hivatkozik a vonatkozó jogszabályokra, így az oktatási és az egyenlő bánásmódról szóló törvény megfelelő részleteire.
- Nem tűri semmilyen szinten a negatív diszkriminációt.
- Kérdez, tájékozódik, de bízik a tanárban, tiszteli a tanári szabadságot.
- Szívesen fogad emberi jogi programokat, felvilágosító előadásokat, érzékenyítő tréningeket az iskolájában.

Meleg tanár

- Ha rákérdeznek, nyíltan tud beszélni melegségéről.
- Egyértelműen visszautasítja a „vádakat”.
- Beszélgetést, oktató programokat ajánl kollégáinak a témában.

Kiközösített meleg fiú az osztályban

Budapesti gimnáziumban van egy feltűnően meleg fiú. Sokan pusmognak a háta mögött. Az öltözködése, frizurája és a mozgása meglehetősen egyedi, de nyíltan nem vállalja a melegségét. Az osztályban van még legalább egy meleg srác, akiről nem gyanítják hovatarozását, történetesen ők együtt járnak. Új osztályfőnököt kap az osztály, egy 35 év körüli informatika szakos tanárt. Ő nagy fegyelmet tart az osztályban, így akarja rendre szoktatni a diákjait. Az osztályban egy, vagy több szélsőjobboldali diák is van, ők a hangadók. A hangadó osztálytársai meglehetősen tudatlanok a melegséggel kapcsolatban. Az osztályfőnök tudja, hogy van „1” meleg tanuló az osztályban, „de őt nem bántja senki”. Az igaz, hogy legutóbb nem mert eljönni az osztálykirándulásra...

Kis csoportokban eljátszhatjuk az egyes párbeszédeteket az alábbi kérdések alapján:

- Miért nem „mer” elmenni az a diák az osztálykirándulásra?
- Vajon milyen lehet a hétköznapi élete a meleg diákoknak ebben az osztályban?
- Milyen támadások érhetik szóban vagy fizikai tétben a társaitól?
- Mit lehet tenni az osztályfőnök helyében, amikor észleli a diszkriminációt?
- Mit tennénk a szülő helyében, ha tudomásukra jutna saját vagy más gyerekének bántalmazása?

Pozitív megoldások lehetnek:

- Az osztályfőnök név nélkül osztályfőnöki órán előhossa az esetet. Kitér arra, hogy nem tűri egyik kisebbség - így a szexuális kisebbségek - diszkriminációját sem. Beszél a sokszínűségről és az egyenlő esélyek elvéről.
- A diákok közül többen kiállnak a meleg társuk mellett, amikor szóban vagy tettben bántalmazták. „Bárki lehet meleg, még a te testvéred, szülőd, vagy jövődö gyereked is!”
- Az osztályfőnök szakembereket hív el az órára, akik a szexuális kisebbségek életét bemutatva érzékenyítik a tanulókat a téma iránt. Utána folytatja

a következő órákon, közösen feldolgozzák a hallottakat.

- Az iskola egy tanára pártfogásába veszi a diákot, tanácsokat ad neki, hogy nem kell túrnie a bántalmazást, konkrét esetben fordulhat a diák az osztályfőnökéhez, a diákönkormányzathoz, a gyermekvédelmi felelőshöz, az igazgatóhoz vagy végső esetben az Egyenlő Bánásmód Hatósághoz.
- Egy idősebb tanuló veszi pártfogásába a diákot, aki megvédi az iskolai, vagy épület előtti bántalmazáskor. Biztatja, hogy nem kell szó nélkül túrnie, neki is vannak jogai.
- Diákújságban, diákrádióban foglalkoznak a témával.

Az esetet némileg átalakítva (a diákok felelősségére koncentrálva) középiskolai diákokkal is feldolgozhatjuk.

Melegnek gondolt fiatal

Budapesti elitgimnázium lány tanulója mesélte, hogy a baráti körében volt egy meleg fiú, aki még ebben a szűk környezetben sem bújt elő. Együtt jártak szórakozni, bizalmas, jó baráti kör volt. Egy idő után a lány észrevette, hogy a társai kezdenek elfordulni tőle. Nem értette a dolgot, mikor megkérdezte az egyik barátnőjét, akkor kiderült, hogy az a pletyka terjedt el róla, hogy leszbikus. A lány ugyan tényleg járt meleg bárban ismerőseivel, de a fiúkhöz vonzódott.

Kis csoportokban eljátszhatjuk az egyes párbeszédeteket az alábbi kérdések alapján:

- Hogyan lehetne rákérdezni a diáklánynak, hogy miért viselkednek vele másként a társai?
- Miért lenne baj, ha meleg valaki?
- Mit érezhet az, akit kirekesztenek?
- Van-e, és ha igen, mi a különbség egy meleg és egy heteró barát között?

Pozitív megoldások lehetnek:

- A baráti kör összeül, és megbeszéli a félreértést. Tisztázzák, hogy ha meleg valaki, az se gond, egy a fontos, a barátság.
- A leszbikusnak vélt lány rábeszéli a meleg barátját,

hogy bújjon elő a társaságnak, ő kiáll mellette.

- Elhatározzák, hogy közösen megnéznék egy meleg tematikát feldolgozó filmet.
- Ajánlják az osztályfőnöknek, diákönkormányzatnak is, hogy foglalkozzanak a témával.

Ezt az esetet középiskolai diákokkal is feldolgozhatjuk.

6. Címek, honlapok, szervezetek

Végül néhány olyan hasznos címet, linket adunk meg, amelyeken egyrészt további információkat gyűjthetünk a pedagógiai munkához, másrészt ajánlhatjuk ezeket az érdeklődő fiataloknak.

• **Atlasz Leszbikus, Meleg, Biszexuális és Transznemű Sportegyesület**

Leszbikusoknak, melegeknek, biszexuálisoknak, transzneműeknek alapított, ám toleráns sportolókat is befogadó sportegyesület.

- Honlap: www.atlaszsport.hu
- E-mail: info@atlaszsport.hu

• **DAMKÖR Dél-alföldi Meleg Baráti Kör**

Szegeden, a régióban és Budapesten. Az első vidéki meleg egyesület Magyarországon, amelyet 1999-ben alakítottak. Programjaik: hetente hétköznapi és hétvégén Szegeden, havonta hétvégén Budapesten.

- Honlap: www.tar.hu/damkor
- Tel.: 20/970-4662 (21-23 óra között)
- E-mail: damkor@vipmail.hu

• **Háttér Társaság a Melegekért**

Információs, Lelkiségi és Jogsegély-szolgálat a meleg, leszbikus, biszexuálisok, transzneműek, HIV-pozitívok szolgálatában

- 1554 Budapest, Pf. 50
- Tel.: (1) 329-2670
- Honlap: www.hatter.hu
- E-mail: hatter@hatter.hu

Meleg Háttér Információs és Lelkiségi Szolgálat

06 1 329 3380

06 (80) 505-605 (ingyenesen hívható).

Mindennap 18-tól 23 óráig

- **Írisz Baráti Társaság**

A Társaság missziója, hogy az LGBT kisebbségek integrációját segítse. Klubjainak célcsoportja a szexuális kisebbségekbe tartozók, szüleik, családjaik és barátai. Információs körökben a célcsoportba tartozók szociális problémáira is megoldást találnak és szabadidős programokat is szerveznek.

- 6726 Szeged, Bal fasor 39-45.
- Tel.: 30/613-3683
- Honlap: www.iriszcivil.fw.hu
- E-mail: iriszcivil@tvn.hu

- **Labrisz Leszbikus Egyesület**

Az egyesület legfontosabb célja a leszbikus és biszexuális nők önelfogadásának és láthatóságának erősítése és a szélesebb társadalommal való dialógus nyilvános vitákon, személyes beszélgetéseken, kiadványokon, ismeretterjesztésen és az egyesület középiskolai programján keresztül.

- Iroda: VIII. Szentkirályi u. 22-24. fszt. 13-as kapucsgő. (Nyílt órák hétfőn 18-21 óra között.)
- 1395, Budapest, Pf. 408
- Tel.: 21/2523-566 (vezetékes tarifával hívható)
- Skype: labriszegyesulet
- Honlap: www.labrisz.hu
- E-mail: labrisz@labrisz.hu

- **Melegség és megismerés iskolai program**

Honlap: www.labrisz.hu/mm

- **Magyar LGBT Szövetség**

2009-ben megalakult, a magyarországi leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LGBT) egyesületeket összefogó ernyőszervezet. Tagszervezetei: Atlasz LGBT Sportegyesület, Dél-Alföldi Meleg Baráti Kör, Friss Gondolat, Háttér Társaság a Melegekért, Labrisz Leszbikus Egyesület, Patriarchátust Ellenzők Társasága, Szimpozion Egyesület.

- Honlap: www.lmbtszovetseg.hu
- E-mail: info@lmbtszovetseg.hu

- **PFLAG Első Magyar Meleg és Leszbikus Központ Egyesület**

Az amerikai PFLAG társszervezete. Céljai megegyeznek az amerikai alapítványával. Az egyesület politikamentes, céljai békések, nagy hangsúlyt fektetnek a felvilágosításra és a közösségi programokra.

- Honlap: www.pflag.eu
- Tel.: 20/545-16-03
- E-mail: info@pflag.eu

- **Szimpozion Egyesület**

Meleg, leszbikus, biszexuális és transznemű fiatalok kulturális, oktatási és szabadidős közhasznú egyesülete. Célja az LGBT fiatalok közösségének szervezése, emberi fejlődésük és jóllétük, társadalmi szerepvállalásuk érdekében.

- Tel.: 30/595-8174 (mindennap 10 és 20 óra között)
- E-mail: info@szimpozion.hu
- Honlap: www.melegvagyok.hu

- **Szivárvány Misszió Alapítvány**

A Labrisz és a Háttér által életre hívott szervezet célja és feladata az évente sorra kerülő LGBT fesztivál megszervezése.

- 1051 Budapest, Magyar u. 42.
- Honlap: www.budapestpride.hu
- E-mail: info@budapestpride.hu

- **Mozaik Közösség**

A budapesti keresztény közösség tagjai azért gyűlnek össze hétről hétre, hogy tanúságot tegyenek Isten irántuk való szeretetéről. Hiszik, hogy a közösség a bizalom, a nyitottság és az elfogadás helye.

- Tel.: 20/355-65-95
- Honlap: www.mozai kozosseg.hu
- E-mail: info@mozai kozosseg.hu

- **Műegyetemi Meleg Kör (GBME)**

Társasági programok szervezése és levelezési lista működtetése a BME és más egyetemek jelenlegi és végzett tagjainak.

- Honlap: <http://gbme.hu/>
- E-mail: gbme@gbme.hu

- **frissmeleg.hu**

- Magyar LMBT hírportál, hat hírcsoportban.
- Honlap: www.frissmeleg.hu
- E-mail: info@frissmeleg.hu

- **pride.hu**

Magyar LMBT-portál

- 2201 Monor, Pf. 122
- Tel.: 06-70-388-9292 (hétköznapi: 10-18)
- Fax: 06-70-900-6952
- Honlap: www.pride.hu
- E-mail: info@pride.hu

Ezt a publikációt a PROGRESS Közösségi foglalkoztatási és társadalmi szolidaritási program (2007-2013) támogatja.

A programot az Európai Bizottság Foglalkoztatási és szociális ügyekért felelős Főigazgatósága irányítja. Azért hozták létre, hogy átfogó célja, hogy a Szociálpolitikai Menetrendben foglaltak alapján, pénzügyileg támogassa az Európai Unió szociális és munkaügyi téren kitűzött céljainak megvalósulását, hozzájárulva ezáltal a Lisszaboni Stratégia e területhez kapcsolódó törekvéseinek teljesüléséhez.

A hétéves program megcélozza az összes olyan érintettet, aki segíthet alakítani a megfelelő és hatékony munkaügyi és szociális törvényhozás és irányvonalak fejlesztését, az EU27 és az EFTA-EEA országokban, a csatlakozás előtt álló és csatlakozásra váró országokban.

A PROGRESS küldetése, hogy megerősítse az EU hozzájárulását, mellyel a tagállamok elkötelezettségét és erőfeszítéseit támogatja. Ennek eléréséhez a PROGRESS:

- a vonatkozó szakmapolitikai területekről elemzést és tanácsadást nyújt;
- monitorozza és jelentéseket készít a PROGRESS témakörébe tartozó EU-s törvénykezésről és szakmapolitikai fejleményekről;
- elősegíti a szakmapolitikák szabad áramlását, a tanulást és a támogatást a tagállamok között az EU-s célkitűzésekről és prioritásokról;
- széles körben közvetíti az érintettek és a társadalom nézőpontját.

További információ a http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html internetes oldalon.

A kiadványban szereplő információ nem tükrözi szükségszerűen az Európai Közösség álláspontját vagy véleményét.